

Jonge ontwerpers en beroepservaring 2015-2017

Jonge ontwerpers en beroepservaring 2015-2017

14 november 2018

Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

ARCHITECTUUR
LOKAAL

Inhoudsopgave

Vooraf

07	1. Samenvatting en conclusies
09	2. Inleiding
10	3. Beroepservaring

Onderzoek

13	4. Kaders
16	5. Beroepservaringperiode, zelfstandige route
24	6. Beroepservaringperiode, geïntegreerd programma
38	7. Buitenschools curriculum

Resultaten

48	8. Analyse
----	------------

Bijlagen

53	1. Verantwoording data
54	2. Correcties en actualisering 2003-2014
56	3. Vestigingsplaatsen werkgevers beroepservaringperiode 2015-2017 & kaart
61	4. Vestigingsplaatsen werkgevers populatie 2003-2017 in december 2017 & kaart (achterzijde)

Voorwoord

Laat ik maar meteen met de deur in huis vallen: het gaat goed met de beroepservaringperiode. Het aantal deelnemers groeit en ook het aantal ontwerpers dat, na het doorlopen van de BEP, in de architectuur een betaalde baan heeft en behoudt, blijft onverminderd hoog.

Voordat de beroepservaringperiode in 2015 werd verplicht om je in te kunnen schrijven in het Architectenregister, waren de ervaringen met de vrijwillige beroepservaringperiode al positief. Toen vond 95% van de deelnemers aan Het Experiment of De Beroepservaring een baan in de architectuur. Ondanks de economische crisis. Dat was een hoopvolle en belangrijke boodschap aan de vooravond van het wettelijk verplicht worden van de beroepservaringperiode.

Inmiddels is er drie jaar verstreken sinds de invoering van de verplichte beroepservaringperiode. Een goed moment om te onderzoeken hoe de BEP er nu voor staat. Het is niet alleen interessant om te onderzoeken of het aantal ontwerpers dat een baan in de architectuur vindt nog steeds zo hoog is, maar ook van welke opleiding zij afkomstig zijn en waar ze werken. En tot slot: met welke onderwerpen houden zij zich bezig?

Uit dit onderzoek, dat is uitgevoerd door Architectuur Lokaal, blijkt dat het aantal deelnemers in 2017 zo'n vijf maal hoger is dan in 2015. Ook blijft het aandeel ontwerpers dat - na het doorlopen van de beroepservaringperiode - in de architectuur een baan heeft en behoudt, hoog: zo'n 94%. Hieruit concludeer ik dat het doorlopen van de beroepservaringperiode aan jonge ontwerpers een aantrekkelijk perspectief biedt. En ook dat mentoren en werkgevers de meerwaarde hiervan zien. Niet voor niets dus dat Ingrid van Engelshoven, minister van OCW, op 16 april 2018 aan de Tweede Kamer schreef dat "nut en noodzaak van de beroeps-

ervaringperiode inmiddels door vrijwel alle betrokkenen wordt onderschreven."

Met veel interesse heb ik ook de interviews gelezen, die Architectuur Lokaal heeft gehouden met negen jonge ontwerpers over hun beroepservaringperiode. Uit deze gesprekken blijkt dat zij nadenken over hoe je ontwerp kunt inzetten voor maatschappelijke vraagstukken als de energietransitie, circulair bouwen, eenzaamheid onder ouderen, zorg en huisvesting voor vluchtelingen. De jonge ontwerpers geven aan dat deze thema's voor iedere architect een vanzelfsprekendheid moeten zijn, maar dat dit nu nog niet zo is.

Ik proef een behoefte van de komende generatie om zich verder te verdiepen in deze nieuwe ontwerpogaven. Ook ben ik van mening dat ontwerpers een belangrijke rol kunnen spelen en zo met ontwerp maatschappelijke meerwaarde kunnen creëren. De vraag is hoe we dit vormgeven zodat de nieuwe ideeën ook landen in de bouwpraktijk.

Het is voor mij een relevante opgave hieraan de komende jaren - met de onderwijsinstellingen, de architectuurinstellingen, de beroepsgemeenschap en Bureau Architectenregister - verder inhoud te geven.

Floris Alkemade
Rijksbouwmeester

Vooraf

1. Samenvatting en conclusies

Met ingang van 2015 is een beroepsservaringperiode verplicht op grond van de Wet op de Architectentitel, voor wie in aanmerking wil komen voor de beschermde titel van architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect.

Het Atelier Rijksbouwmeester heeft Architectuur Lokaal gevraagd om een data-onderzoek naar deelnemers aan de beroepsservaringperiode over de jaren 2015-2017. Hiernaast is het opdoen van beroepsservaring onderdeel van het buitenschools curriculum, op grond waarvan afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst zijn vrijgesteld van de beroepsservaringperiode. Daarom zijn ook de studenten die in 2015-2017 hun getuigschrift haalden aan een Academie van Bouwkunst in dit onderzoek betrokken.

Dit onderzoek volgt op de evaluatie die het Atelier Rijksbouwmeester heeft laten uitvoeren over de jaren 2003-2014, waarin experimentele programma's plaatsvonden op weg naar een gestructureerde beroepsservaringperiode. De evaluatie 2003-2014 en het data-onderzoek 2015-2017 kennen verschillende uitgangssituaties, waardoor een vergelijking tussen de beide onderzoeken niet te maken is. Het onderzoek 2015-2017 is wel aangevuld met een update van de data uit de evaluatie 2003-2014.

Beroepsservaringperiode

- In de jaren 2015 tot en met 2017 namen 228 personen deel aan de beroepsservaringperiode. Het aantal deelnemers dat hiermee is gestart in 2017 is vijfmaal zo groot als in 2015. Het aantal deelnemers zal niet in dit tempo blijven stijgen; mogelijk is sprake van een inhaalslag. Het Bureau Architectenregister schat in dat de komende jaren jaarlijks ongeveer 110 personen zullen deelnemen.
- Meer dan de helft van de deelnemers is opgeleid aan de TU Delft (59%). De overgrote meerderheid van alle deelnemers is opgeleid in de vakdiscipline architectuur (89%). De vakdiscipline stedenbouw blijft achter en interieurarchitectuur is nog nauwelijks vertegenwoordigd. In 2014-2016 studeerden 165 personen af aan een kunstacademie in de

studierichting interieurarchitectuur. In 2015-2017 startten slechts 6 van hen met de beroepsservaringperiode (3,6%).

- De meeste deelnemers volgden het geïntegreerd programma (60%); de anderen kozen voor de zelfstandige route (40%). In 2016 is het geïntegreerd programma verbreed met de pilot Ruimtelijk Traineeship Rotterdam voor vier deelnemers (2%).
- Ruim 40% van degenen die het getuigschrift van de beroepsservaring behaalden heeft zich (nog) niet ingeschreven in het Architectenregister. Ter bevordering van registratie kan worden overwogen om hiertoe een activiteit te koppelen aan de uitreiking van getuigschriften aan de deelnemers die het geïntegreerd programma met succes hebben doorlopen.
- De startmomenten voor de verschillende routes lopen uiteen. De doorlooptijd is minimaal twee en maximaal zes jaar. Alle trajecten van de beroepsservaringperiode sinds de start in 2015 zijn per 2021 eenmaal volledig doorlopen. Een update van het data-onderzoek 2015-2017 kan hier dan voor het eerst inzicht in geven.

Buitenschools curriculum

- In de jaren 2015 tot en met 2016 ontvingen 166 afgestudeerden aan een Academie van Bouwkunst een getuigschrift. Gemiddeld studeren jaarlijks 56 personen af; dit aantal is jaarlijks nagenoeg gelijk.
- Bijna de helft van de afgestudeerden is opgeleid aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam (47%). Driekwart van alle afgestudeerden is opgeleid in de studierichting architectuur.
- In december 2017 waren 146 van de 166 afgestudeerden in loondienst, 18 werkten als zelfstandig ondernemer (15 als zzp-er, 3 hadden een eigen bureau opgericht); 2 onbekend.
- Ook voor de afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst geldt dat 40% van degenen die een getuigschrift behaalden, zich (nog) niet in het Architectenregister inschreef. Ter bevordering van registratie kan ook voor hen worden overwogen om de

uitreiking van de getuigschriften te koppelen aan registratie, waardoor men direct na het afstuderen gerechtigd is om de architectentitel te voeren.

Werkverbanden

- In december 2017 werkten verreweg de meeste kandidaten uit de periode 2015-2017 in loondienst (92%). Een klein aantal werkte als zelfstandige (6%, waarvan driekwart als zzp-er, de anderen hebben een eigen bureau met medewerkers), een enkeling in een ander vakgebied (4%).
- Actualisering van het werkverband van de populatie uit het onderzoek 2003-2014 wijst uit dat deze groep vaker als zelfstandige werkt dan kandidaten uit de periode 2015-2017 (19%) en men is ook vaker werkzaam in een andere sector (7%). Dat kan te maken hebben met de economische crisis die achter ons ligt of met het feit dat de groep uit 2003-2014 inmiddels een langjarige carrière heeft opgebouwd. Of de groep 2003-2014 in de crisisjaren tussentijds geen werk heeft gehad is niet bekend, maar in december 2017 was niemand van hen werkloos.
- Over de gehele periode 2003-2017 werkte 84% van de 626 personen in december 2017 in loondienst.
- Uit het in 2014 uitgevoerde onderzoek Van Experiment naar Beroepservaring, een geslaagde start-up voor jonge ontwerpers, bleek dat 95% van degenen die de vrijwillige beroepservaringsperiode via Het Experiment of De Beroepservaring hadden doorlopen, ondanks de economische crisis nog steeds een betaalde baan in de architectuur had. Ook uit het onderhavige onderzoek blijkt dat dat percentage nog steeds op hetzelfde niveau ligt. 94% van degenen die sedert 2003 de beroepservaring hebben doorlopen werkt in december 2017 nog steeds als ontwerper. Dat biedt een aantrekkelijk perspectief aan degenen die de beroepservaringsperiode doorlopen.

Werkgevers beroepservaring en vestigingsplaatsen 2015-2017

In 2015-2017 werkten de deelnemers aan de beroepservaringperiode bij 164 verschillende werkgevers, waarvan 4 gemeenten. 55% van de deelnemers werkte bij werkgevers, gevestigd in de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant. Er waren geen werkgevers in Flevoland. De meeste werkgevers waren gevestigd in Amsterdam, resp. Rotterdam en Leiden. Het aantal verschillende werkgevers is het grootste in Noord-Holland; in Zuid-Holland zijn er minder verschillende werkgevers, maar zij bieden tezamen meer beroepservaringsplekken. Gegevens over werkgevers van de afgestudeerden aan de Academies in deze periode zijn niet beschikbaar.

Werkgevers en vestigingsplaatsen peildatum december 2017

In december 2017 werkten de deelnemers (allen uit 2003-2014, en uit 2015-2017 geïntegreerd programma plus buitenschools curriculum) bij 375 verschillende werkgevers. Niet bekend is waar de deelnemers 2015-2017 aan de zelfstandige route in 2017 werkten. Benthem Crouwel Architects was met 16 personen in dienst, veruit de grootste werkgever. De werkgevers waren vooral gevestigd in Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Niemand werkte in Flevoland. De meeste werkgevers waren gevestigd in Amsterdam, resp. Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Onder de werkgevers waren 16 gemeenten. 24 werkgevers waren gevestigd in het buitenland.

Inleiding

In 2014 heeft de Rijksbouwmeester het initiatief genomen om inzicht te krijgen in het loopbaanverloop van ontwerpers, die hebben deelgenomen aan programma's in het kader van de ontwikkeling van de zogenoemde 'beroepservaringperiode'.¹ Deze programma's werden georganiseerd in het kader van de gewijzigde Wet op de Architectentitel (WAT, 1 januari 2011), waarin is bepaald dat een beroepservaringperiode met ingang van 2015 verplicht is voor gediplomeerden aan een beroepsopleiding op het gebied van architectuur, stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur of interieurarchitectuur, om zich te kunnen inschrijven in het Architectenregister.² In 2012 werd de Regeling Beroepservaringperiode gepubliceerd in de Staatscourant.³

In 2017 namen de ministeries van BZK, OCW en EZ het besluit om de in de WAT voorgeschreven evaluatie van de beroepservaringperiode uit te voeren. Inzicht in de doeltreffendheid en effecten van de beroepservaringperiode (in de praktijk kortweg Beroepservaring of BEP genoemd), waarnaar de Tweede Kamer had gevraagd, kon nog niet volledig worden geboden omdat nog maar een beperkt aantal titelkandidaten de BEP had afgerond. Het Rijksvastgoedbedrijf liet een tussenbalans uitvoeren om inzicht te krijgen in de stand van zaken.⁴ De voorlopige resultaten van deze tussenbalans werden, onder voorzitterschap van de Rijksbouwmeester, besproken met vertegenwoordigers uit het veld op de Toogdag Evaluatie BEP in september 2017.⁵

In 2018 heeft de minister van OCW, mede namens de minister van LNV, de evaluatie aan de Tweede Kamer gestuurd.⁶ De minister concludeerde dat een en ander na een trage aanloop nu goed op gang is gekomen, en dat nut en noodzaak van de BEP door vrijwel alle betrokkenen werd onderschreven. Ook werd vermeld dat de Rijksbouwmeester heeft aangekondigd om een periodieke dialoog met de stakeholders te organiseren.

Opdracht

De Rijksbouwmeester heeft de tweede Toogdag aangekondigd voor 14 november 2018. Ter voorbereiding hierop heeft het Atelier Rijksbouwmeester aan Architectuur Lokaal gevraagd om een data-onderzoek naar deelnemers aan de BEP in de periode 2015-2017, in aansluiting op de evaluatie 2003-2014 en aangevuld met een update van de data uit die evaluatie. Waar mogelijk zijn deze data vergeleken met die over de periode 2015-2017.

¹ Dennis Wasch, Van Experiment naar Beroepservaring. Geslaagde start-up voor jonge ontwerpers. Evaluatie van Het Experiment en De Beroepservaring 2003-2014, in opdracht van Atelier Rijksbouwmeester, 2014.

² Wet op de Architectentitel (WAT, herziening 1 januari 2011).

³ Regeling Beroepservaringperiode, Bureau Architectenregister, Staatscourant, 19 december 2012.

⁴ Suzanne de Zwart en Felix van Urk (Berenschot), Evaluatie van de beroepservaringperiode in de praktijk. Een tussenbalans, 17 november 2017, in opdracht van Rijksvastgoedbedrijf i.s.m. Atelier Rijksbouwmeester.

⁵ Rijksvastgoedbedrijf, Verslag evaluatie Toogdag BEP, 11 september 2017.

⁶ Minister van OCW, Evaluatie van de Beroepservaringperiode cf. de Wet op de Architectentitel, 16 april 2018.

Tijdslijn

2011	Inwerkingtreding gewijzigde Wet op de Architectentitel
2012	Publicatie Regeling Beroepservaringperiode
2014	Evaluatie Het Experiment en De Beroepservaring 2003-2014
2015	Inwerkingtreding wettelijke verplichte Beroepservaringperiode
2017	Evaluatie van de beroepservaring in de praktijk 2015-2017
2017	1 ^e Toogdag Beroepservaring
2018	Wettelijke Evaluatie Beroepservaringperiode van de ministeries OCW en LNV naar de Tweede Kamer
2018	Data-onderzoek Jonge ontwerpers en beroepservaring 2015-2017
2018	2 ^e Toogdag Beroepservaring

Beroepservaring

Wet- en regelgeving

Iedereen die na 31 december 2014 een diploma heeft behaald aan een erkende opleiding⁷ moet eerst beroepservaring opdoen voordat hij of zij kan worden ingeschreven in het Architectenregister en de beschermde titel architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect mag voeren. Het Bureau Architectenregister in Den Haag beheert het register.

De beroepservaringperiode (BEP) is opgenomen in de in 2011 gewijzigde Wet op de Architectentitel (WAT)⁸ en in 2012 uitgewerkt in de Regeling Beroepservaringperiode.⁹ De beroepservaringperiode is vanaf 2015 wettelijk verplicht voor wie zich wil inschrijven in het Architectenregister. Jonge ontwerpers, ook wel kandidaten genoemd, moeten de beroepservaringperiode uiterlijk zes jaar na de aanvang daarvan hebben afgerond.¹⁰

Beroepservaringperiode

De beroepservaringperiode is gericht op het zich in de praktijk bekwaamen in de uitoefening van het beroep waarvoor met goed gevolg een opleiding is gevolgd en waarmee inschrijving in het Architectenregister wordt beoogd. De eisen waaraan alle deelnemers na het doorlopen van de beroepservaringperiode moeten voldoen staan beschreven als 'eindtermen'. Deze eindtermen vormen een samenhangend geheel van kennis, inzicht en vaardigheden waarover beschikt moet worden aan het einde van de beroepservaringperiode om als architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect of interieurarchitect aan het vereiste niveau van beroepsuitoefening te voldoen.¹¹

Er zijn drie manieren om de beroepservaringperiode te doorlopen: de zelfstandige route en het geïntegreerd programma, en hiernaast het behalen van een getuig-

schrift aan één van de Academies van Bouwkunst. Wie aan de beroepservaringperiode via de zelfstandige route of het geïntegreerd programma mee wil doen, moet zich daartoe aanmelden bij het Bureau Architectenregister.

Buitenschools curriculum

Studenten aan een Academie van Bouwkunst verwerven beroepservaring tijdens hun vierjarige masteropleiding. Dit is omschreven in het buitenschools curriculum van de Academies. Daarbij geldt, zoals ook bij de beroepservaringperiode via de zelfstandige route en het geïntegreerd programma, de verplichting betaald werk te verrichten en met een logboek en mentor te werken. Daarom zijn de afgestudeerden van de Academies vrijgesteld van de beroepservaringperiode.

Overgangsrecht

Voor degenen die vóór 1 januari 2015 zijn afgestudeerd aan een Nederlandse (master)opleiding geldt een overgangsrecht. Zij kunnen een verzoek indienen om te worden ingeschreven op basis van alleen hun diploma.

Buitenlandse diploma's

Beroepsbeoefenaren met een buitenlands diploma zijn ook verplicht tot het doorlopen van de beroepservaringperiode. In sommige situaties (bijvoorbeeld op grond van een reeds doorlopen vergelijkbare periode in het buitenland) kan op verzoek een (gedeeltelijke) vrijstelling worden verleend.

⁷ WAT (herziening 2011), hoofdstuk 4.

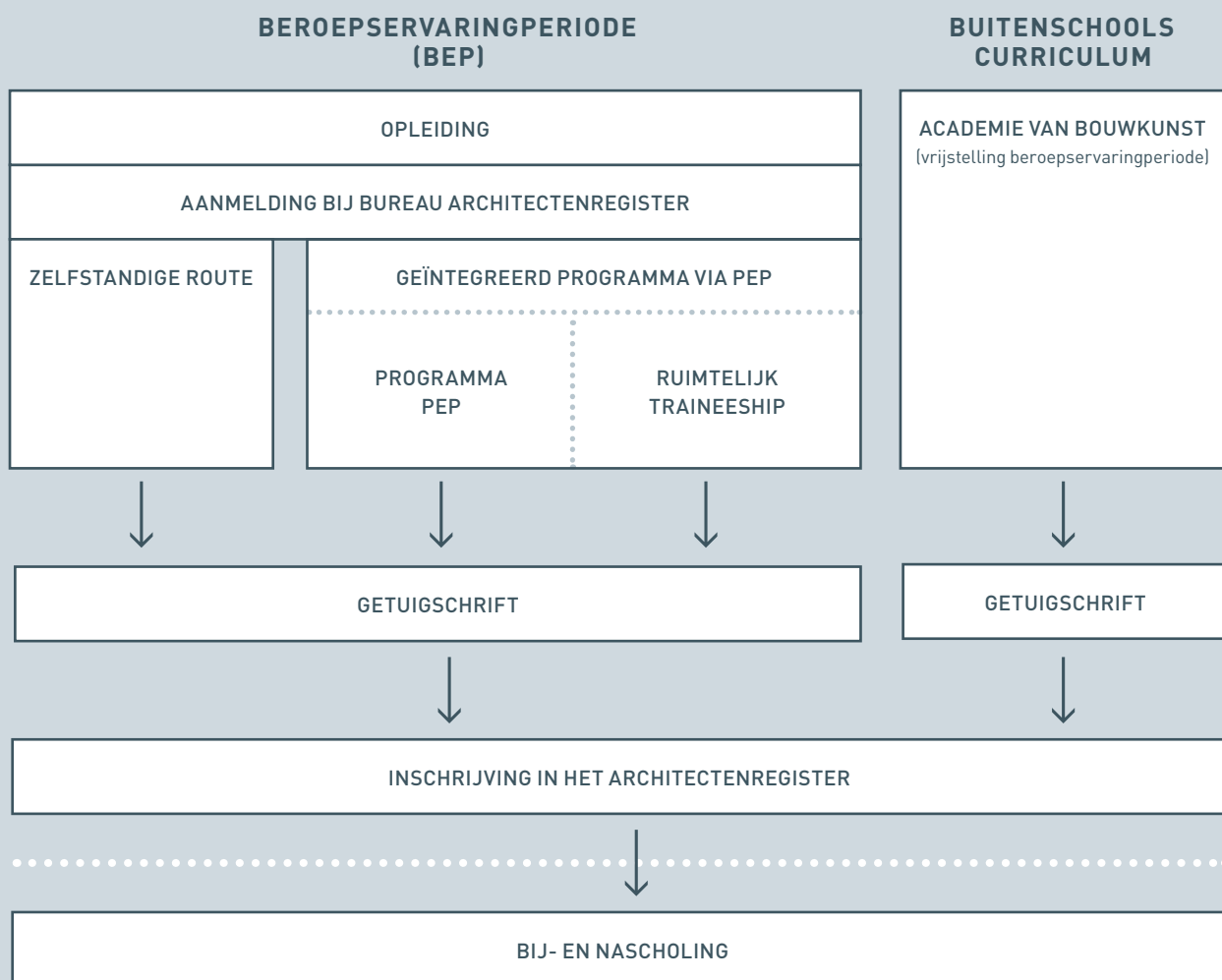
⁸ WAT (herziening 2011), hoofdstuk 4a.

⁹ Zie noot 3.

¹⁰ Het eindgesprek vindt in beginsel plaats binnen twee jaar, doch uiterlijk binnen zes jaar na aanvang van de beroepservaringperiode, Regeling Beroepservaringperiode (2012), art. 6.

¹¹ Zie Bureau Architectenregister (www.architectenregister.nl).

Op weg naar de Architectentitel

Onderzoek

Kaders

Populatie

De populatie van dit data-onderzoek bestaat uit 394 personen.¹²

228 van hen volgden in 2015-2017 de beroepservaring-periode, de andere 166 behaalden in 2015-2017 hun getuigschrift aan een Academie van Bouwkunst.

Beroepservaringperiode

De 228 deelnemers aan de beroepservaringperiode zijn afkomstig van verschillende opleidingen. Het merendeel studeerde aan de TU Delft (59%) en de TU Eindhoven (26%).

Opleiding	2015-2017	
TU Delft	134	58,8%
TU Eindhoven	60	26,3%
Wageningen Universiteit	7	3,1%
Andere opleiding (interieurarchitectuur) ¹³	8	3,5%
Opleiding buiten NL	15	6,6%
Onbekend	4	1,8%
Totaal	228	100,0%

De deelnemers aan de beroepservaringperiode zijn op verschillende momenten in 2015, 2016 of 2017 gestart: de aanvangsmomenten voor de beide routes lopen uiteen. Bij de zelfstandige route bepaalt men zelf het start-moment (zie hoofdstuk 5).

Bij het geïntegreerd programma, dat wordt aangeboden door Stichting Professional Experience Programme (PEP), kan men halfjaarlijks instromen en wie deelnam aan de tweejarige pilot Ruimtelijk Traineeship Rotterdam startte in september 2016.

Van de 228 deelnemers aan de beroepservaringperiode koos 40% voor de zelfstandige route, 60% voor het geïntegreerd programma.

Aantal deelnemers	2015	2016	2017	totaal	
Zelfstandige route ¹⁴	2	25	65	92	40,4%
Geïntegreerd programma ¹⁵	21	53	62	136	59,6%
Totaal	23	78	127	228	100,0%

Van de 2 personen die in 2015 met de zelfstandige route van de beroepservaringperiode zijn gestart, is er 1 gestopt. De ander heeft een getuigschrift behaald, maar schreef zich (nog) niet in het Architectenregister in. Van de 21 personen die in 2015 met het geïntegreerd programma van de beroepservaringperiode zijn gestart, hebben er 18 het getuigschrift behaald; 12 van hen (67%) schreven zich in het Architectenregister in. Degenen die na 2015 zijn gestart met de (tweejarige) beroepservaring hebben deze periode op zijn vroegst in 2018 afgerond. Zij hebben in de onderzoeksperiode nog geen getuigschrift ontvangen.¹⁶

4 personen die reeds een aantal jaren werkzaam waren in de beroepspraktijk of aan een buitenlandse beroepservaringperiode hebben deelgenomen, hebben op eigen verzoek een getuigschrift van het Architectenregister ontvangen op basis van de opgedane beroepservaring. Zij zijn niet in het onderzoek betrokken.¹⁷

Resultaat	start 2015	getuigschrift	Architectenregister
Zelfstandige route	2	1	0
Geïntegreerd programma	21	18	12
Totaal	23	19	12

¹² De data waarop dit onderzoek is gebaseerd zijn verantwoord in bijlage 1.

¹³ 6 van de 8 personen die zijn opgeleid aan een (andere) Hbo-opleiding in Nederland studeerden aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, Academie voor Kunst en Vormgeving St. Joost, Hogeschool der Kunsten Den Haag, Avans Hogeschool; zij zijn opgeleid in de discipline interieurarchitectuur. De overige 2 behaalden hun getuigschrift voor 2015 aan een Academie van Bouwkunst. Zij zijn opgeleid in de discipline interieurarchitectuur.

¹⁴ Als startdatum houdt het Bureau Architectenregister de datum aan, waarop een kandidaat een startgesprek heeft aangevraagd (ongeacht of men al eerder is begonnen). Het aantal deelnemers aan de zelfstandige route is gebaseerd op de opgave van Bureau Architectenregister d.d. 12 oktober 2018.

¹⁵ Cijfers gebaseerd op opgave stichting PEP d.d. 25 januari, 11 april en 11 september 2018.

¹⁶ Het is niet te traceren of de overige 16 personen die in 2015 met de beroepservaringperiode zijn gestart en die de periode succesvol hebben afgerond, zich al dan niet hebben ingeschreven in het Architectenregister. De gegevens uit het register (voorletters en achternaam) kunnen niet met zekerheid gekoppeld worden aan de gegevens die voor dit onderzoek beschikbaar gesteld zijn (voornaam en achternaam). Ook kan niet worden vastgesteld of en welke deelnemers tussentijds zijn gestopt. Wie in 2015 is begonnen heeft uiterlijk tot 2021 de tijd om de beroepservaringperiode af te ronden.

¹⁷ Informatie PEP d.d. 1 oktober 2018.

Buitenschools curriculum

Hiernaast hebben 166 personen hun opleiding aan een Academie van Bouwkunst afgerond. Deze opleiding duurt in principe vier jaar en bestaat gedurende deze vier jaar uit een binnenschools en een buitenschools curriculum. Omdat de opleiding in principe vier jaar duurt en de studenten gedurende die hele periode deelnemen aan het buitenschools curriculum is het aantal deelnemers groot. Zo waren er in studiejaar 2014-2015 543 studenten ingeschreven bij de Academies van Bouwkunst.¹⁸ Deze aantallen zijn te groot om volledig in beeld te kunnen brengen. Daarom is, na overleg met de Academies van Bouwkunst, door hen alleen cijfermateriaal aangeleverd over de studenten die hun getuigschrift in de periode 2015-2017 hebben behaald.¹⁹ Dat betekent wel dat de cijfers van de Academies niet precies te vergelijken zijn met de cijfers van de zelfstandige route en het geïntegreerd programma. Op deze manier wordt toch het nodige inzicht in de populatie en de alumni van de Academies van Bouwkunst verschaft.

Getuigschrift Academies van Bouwkunst	2015	2016	2017	totaal
Amsterdam	19	21	37	77
Arnhem	12	5	4	21
Groningen	0	6	3	9
Rotterdam	10	10	8	28
Tilburg	11	13	7	31
Totaal	52	55	59	166

99 van de 166 (60%) personen die in de jaren 2015-2017 hun getuigschrift aan een Academie van Bouwkunst behaalden, hebben zich ingeschreven in het Architectenregister.²⁰

Academies van Bouwkunst	2015	2016	2017	Architecten- register
Amsterdam	10	11	17	38
Arnhem	10	4	3	17
Groningen	0	4	1	5
Rotterdam	7	3	6	16
Tilburg	9	10	4	23
Totaal	36	32	31	99

Data-onderzoek 2015-2017

De data waarop dit onderzoek is gebaseerd zijn verantwoord in bijlage 1, Verantwoording data.

De onderzoeksresultaten zijn onderverdeeld in:

- Beroepservaringperiode, zelfstandige route (hoofdstuk 5),
- Beroepservaringperiode, geïntegreerd programma (hoofdstuk 6), en
- Buitenschools curriculum (hoofdstuk 7).

Elk van deze drie hoofdstukken bevat een tekstuele toelichting en een grafische weergave van de data.

In elk hoofdstuk is waar mogelijk ingegaan op: populatie, opleiding, vakgebieden (toen en nu), werkverband (toen en nu), verandering van bureau (toen en nu).

Praktijkvoorbeelden: interviews met jonge ontwerpers

Om de verschillen tussen de drie trajecten op weg naar de Architectentitel te duiden zijn negen interviews gehouden met negen ontwerpers die de beroepservaringperiode (hebben) doorlopen. Drie gesprekken vonden plaats met deelnemers aan de zelfstandige route, drie met deelnemers aan het geïntegreerd programma en drie met afgestudeerden aan een Academie van Bouwkunst. De geïnterviewden zijn voorgedragen door Academies voor Bouwkunst, Bureau Architectenregister en stichting PEP.

De interviews staan los van het data-onderzoek. Ze boden een gelegenheid om ook in te gaan op onderwerpen die niet in data te vatten zijn, zoals de vraag in hoeverre de generatie van net afgestudeerde

¹⁸ Berenschot (2017).

¹⁹ Cijfers gebaseerd op opgave Academies van Bouwkunst Amsterdam, Arnhem, Groningen, Rotterdam en Tilburg d.d. 7 en 21 maart 2018. De Academie van Bouwkunst Maastricht heeft geen informatie verstrekt.

²⁰ Het studiejaar 2018-2019 is het eerste jaar waarin studenten afstuderen die na 1 januari 2015 zijn gestart met hun studie.

ontwerpers ingaat op actuele maatschappelijke vraagstukken. Een tiende interview is gehouden met één van mentoren van de beroepservaringperiode.

Analyse 2003 - 2017 en conclusies

In hoofdstuk 8 zijn de resultaten van het onderzoek over de periode 2015-2017 geanalyseerd. Daarbij is, waar mogelijk, aansluiting gezocht op de Evaluatie van Het Experiment en De Beroepservaring 2003-2014, Geslaagde start-up voor jonge ontwerpers, dat in 2014 werd uitgevoerd in opdracht van het Atelier Rijksbouwmeester.²¹

Deelname aan deze programma's stond open voor zowel geregistreeerde ontwerpers als afgestudeerden. De programma's die in 2003-2014 werden aangeboden zijn in 2014 afgesloten.²²

²¹ Zie noot 1. Correcties en actualisering van dit onderzoek zijn opgenomen in bijlage 2.

²² Het Experiment 1,2,3 in 2003-2010, Beroepservaring SLA in 2010-2012 en Beroepservaring ASLI in 2012-2014.

Beroepservaringperiode, zelfstandige route

Bij de zelfstandige (individuele) route is men zelf verantwoordelijk voor het verloop van de beroepservaringperiode. Afgestudeerden zoeken zelf een bureau en ronden, met de werkzaamheden en ervaringen die zij opdoen bij een bureau, de verplichte onderdelen af. De voortgang van de beroepservaring wordt beoordeeld door een onafhankelijke Commissie Beroepservaring van de betreffende vakdiscipline. Er vinden drie gesprekken plaats met de commissie. Deelnemers aan de zelfstandige route worden begeleid door een mentor.

Voor het aanvullende traject volgen zij minstens twee modules gedurende de beroepservaringperiode. De verplichte tijd voor de beroepservaringperiode is minstens twee jaar. Gerekend vanaf de start van de beroepservaringperiode, moet het programma binnen zes jaar worden afgerond. Het Bureau Architectenregister stelt, op basis van het advies van Commissie Beroepservaring, vast of een deelnemer heeft voldaan aan de gestelde eisen en geeft bij een positief resultaat een certificaat af.

Populatie

92 personen zijn in 2015-2017 gestart met de zelfstandige route. 2 deelnemers (2,2%) startten in 2015, 25 (27,2%) in 2016 en 65 (70,7%) in 2017.

Opleiding

Bijna 90% van de degenen die de zelfstandige route volgden is opgeleid aan een Nederlandse universiteit; ruim 57% aan de TU Delft.

Opleiding	2015-2017	
TU Delft	53	57,6%
TU Eindhoven	24	26,1%
Wageningen Universiteit	3	3,3%
Andere opleiding (interieurarchitectuur)	3	3,3%
Opleiding buiten NL	5	5,4%
Onbekend	4	4,3%
Totaal	92	100,0%

Vakdisciplines

Veruit de meesten die de zelfstandige route volgden, zijn opgeleid in de studierichting architectuur (86%).

Vakdisciplines	2015-2017	
Architectuur	79	85,9%
Stedenbouw	1	1,1%
Landschap	3	3,3%
Interieur	3	3,3%
Onbekend	6	6,5%
Totaal	92	100,0%

Werkverbanden tijdens beroepservaringperiode 2015-2017

De deelnemers aan de zelfstandige route werkten merendeels in loondienst (90%). Niet bekend is waar zij op peildatum december 2017 werkten.

Werkverband tijdens beroepservaringperiode	2015-2017	
Loondienst	83	90,2%
ZZP	3	3,3%
Eigen bureau	0	0,0%
Geen werk	0	0,0%
Onbekend	6	6,5%
Totaal	92	100,0%

De deelnemers aan de beroepservaringperiode via de zelfstandige route werkten bij 67 verschillende bureaus. Deze bureaus waren werkgever voor 1 tot en met 4 deelnemers aan de zelfstandige route.

Werkgevers 2015-2017	
MVRDV	4
OMA	4
BDG Architecten Zwolle	3
KAAN Architecten B.V.	3
Korteknie Stuhlmacher Architecten	3
7 andere werkgevers	2
55 andere werkgevers	1

De werkgevers waren vooral gevestigd in Amsterdam en Rotterdam.

De 19 bureaus onder 'overige vestigingsplaatsen' zijn gevestigd in: Alphen aan den Rijn, Amstelveen, Apeldoorn, Arnhem, Ederveen, Enschede, Groningen, Helmond, Hoogstraten (Antwerpen, België), Mumbai (India), Naaldwijk, Noordwijk, Roelofarendsveen, Roosendaal, Sas van Gent, Sliedrecht, Tilburg, Venlo en Zevenbergen.

Bijlage 3 bevat een overzicht van vestigingsplaatsen werkgevers beroepservaringperiode 2015-2017.

Vestigingsplaatsen werkgevers 2015-2017	
Amsterdam	21
Rotterdam	11
Delft	4
Den Haag, Utrecht, Zwolle	3
Amersfoort, Eindhoven, Nijverdal	1
Overige vestigingsplaatsen	19
55 andere werkgevers	1

..... ANJA ROMME

..... INTERIEURARCHITECT BIJ DESARC

..... HOGESCHOOL VOOR DE KUNSTEN UTRECHT, INTERIEURARCHITECTUUR

..... ZELFSTANDIGE ROUTE

Anja Romme haalde haar bachelor Interior Design and Styling aan de Saxion Hogeschool in Deventer en studeerde cum laude af in 2016 aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht met als master Interieurarchitectuur. Na haar afstuderen ging ze als interieurdesigner werken bij INBO in Amsterdam, maar omdat zij liever in een kleiner team en individueeler wilde werken, is zij overgestapt naar bureau Desarc.

“De beroepservaringperiode (BEP) leert je zelfstandiger aan het werk te gaan. Het was een sprong in het diepe; ik was een van de eersten die het individuele traject via Bureau Architectenregister volgde. Voor mij een goede stap, maar het was ook voor beide partijen nog een zoektocht.” Ze heeft de verkorte periode doorlopen, maar dat is niet aan te raden, aldus Romme. “Het startgesprek was meteen een tussengesprek.” Romme had graag meer sturing gehad. Zelf geeft zij nu voorlichting over de route aan andere studenten, met name omdat ze vond dat dit tijdens haar eigen studie ontbrak. “De overgang van studie naar de BEP kan veel soepeler,” vindt Romme. “Je zou in je afstudeerwerkstuk eerder kunnen vastleggen welke competenties je al hebt. Voor mij was het net of ik alles weer opnieuw moest doen toen ik aan de BEP begon.”

Voor Romme is het werken in de praktijk wennen. Daar waar de studie visionair is en de praktijk hard, zou de BEP een goede brugfunctie tussen die twee kunnen vervullen. Na haar studie ervoer ze echter de BEP als nogal strikt en schools. Wat Romme betreft zou het creatiever kunnen en zou de multidisciplinariteit meer benadrukt kunnen worden. Verder zou door middel van lezingen en inhoudelijke discussies het gat tussen

theorie en praktijk gedicht kunnen worden. “Lang niet alle gewenste BEP-competenties zijn verenigbaar met de doelen die interieurarchitecten nastreven.” Volgens Romme zou meer de kwaliteit dan de kwantiteit van de opgaven beoordeeld moeten worden: “Daar is de ontwikkeling van het vak ook meer bij gebaat.”

“Tijdens mijn studie was ik al bezig met thema’s en opgaven omtrent eenzaamheid, krimpregio’s et cetera. De competenties die BEP aanbiedt zijn gericht op vaardigheden, niet op het brede spectrum aan opgaven, waar je in de praktijk mee te maken krijgt.” Over de rol bij het aan de orde stellen van dergelijke thema’s en (nieuwe) opgaven zegt Romme, dat zij liever inhoudelijk over eenzaamheid en vergrijzen wil doorpraten, dan een discussie wil bijwonen over het Bouwbesluit.

Volgens Romme kijken veel afgestudeerden met lichte argwaan naar die twee jaar durende beroepservaringperiode, die verplicht is voor inschrijving als interieurarchitect in het Architectenregister. “Dat zou niet zo moeten zijn, maar de kosten van de BEP spelen een belangrijke rol als je net klaar bent met je studie en je hebt een studieschuld. Je verdient niet veel, en dan moet je ook je studiefiat verlaten en op zoek gaan naar je eerste woning. Kortom: je hebt weinig geld en dan is 300 euro per module van de BEP best veel geld.” Maar er is ook een andere kant, vindt ze: “Studenten zien het als een ‘moetje’ terwijl je ook veel leert van de BEP.” Goede voorlichting, een taak voor de opleidingen, is dan ook noodzakelijk, want “je in de breedte kunnen ontwikkelen is een kans.” Al met al is Romme positief over de BEP: “Het niveau van het vakgebied wordt er mee hoog gehouden en opgekrikt en dat is veel waard.” ◀

“Je in de breedte te kunnen ontwikkelen is een kans.”

..... BASIA VAN RIJT

..... ASSISTENT STEDENBOUWKUNDIG ONTWERPER GEMEENTE AMSTERDAM

..... TU DELFT, STEDENBOUW

..... ZELFSTANDIGE ROUTE

Basia van Rijt werkt sinds mei 2017 als assistent-stedenbouwkundig ontwerper bij de gemeente Amsterdam en volgt de zelfstandige route voor de beroepservaring. Ze is in april 2017 in de studierichting stedenbouwkunde afgestudeerd aan de Technische Universiteit Delft. Tijdens haar studie heeft ze bij de gemeente Amsterdam stage gelopen. Haar afstudeeronderwerp betrof stress in de stad en hoe de ruimtelijke clash tussen bewoners en toeristen mogelijk kan leiden tot een nieuw ruimtelijk netwerk.

“Over drukte is in theorie veel bekend, maar er is nog weinig praktijkkennis.”

Van Rijt werkt momenteel

aan het raamwerk voor de openbare ruimte voor het gebied Amstelstad, een transformatiegebied tussen Amstelstation en Amsterdam AMC, nu vooral kantoreengebied. Een leuke en uitdagende klus, aldus Van Rijt.

Ze heeft bewust gekozen voor de zelfstandige route omdat ze die kon combineren met haar werk bij de gemeente. “Het zou leuk zijn om andere individuele trajectvolgers te ontmoeten om ervaringen uit te kunnen wisselen, maar ik heb begrepen dat ik een van de weinige stedenbouwkundigen ben die het individuele traject volgt. Mijn persoonlijke doel is om bij het tussengesprek al de nodige doelen behaald te hebben.” Van Rijt is eens in de twee weken actief met de beroepservaring bezig, maar ook tijdens het werk. Stress levert het traject haar niet op.

“Mijn mentor is senior-stedenbouwkundig ontwerper, daar heb ik veel aan. Je voert als assistent-

stedenbouwkundige de assisterende rol uit, maar het is leuk om, naast uitvoerend bezig zijn, ook te merken hoe dat in het totaalplaatje van het hele ontwerptraject past. Dat is het doel van de beroepservaringperiode: actief bezig zijn met het hele ontwerp- en uitvoeringstraject.” Nu ze in de praktijk werkt, merkt Van Rijt verschillen op met de theorie. “De opleiding vertelt je niets over bedrijfsvoering, dat leer je pas in de praktijk. Wat ik

“Door de BEP heb ik veel verschillende kanten van het vak in korte tijd kunnen meepakken. Dat zorgt voor een brede blik op het vakgebied.”

interessant vind is te merken dat de afdelingen binnen de gemeente sterk verschillen. Tijdens je studie werk je alleen met medevakgenoten. Nu ga ik mee naar een ontwikkelaar of naar een

procesmanager, zo leer je ook deze andere rollen kennen. Mijn mentor heeft een erg groot netwerk. Omdat ik mee kan lopen bij verschillende projecten, kom ik door hem in contact met veel mensen.”

Van alle opgaven is de klimaatverandering erg actueel. “Naast klimaatadaptie is de energietransitie heel belangrijk. Ook circulariteit, nu we bij Amstelstad kantoorgebouwen tot woongebouwen gaan transformeren.” Van Rijt raadt de beroepservaringperiode zeker aan, vooral als je aan je eerste baan begint. “Het is heel goed om op deze manier actief met het leerproces bezig te zijn. En gewoon de eerste werkervaring opdoen, dat is super leerzaam. Het bijhouden op schrift, in het logboek, werkt daar zeer goed bij. Ik heb al heel veel leuke dingen mogen doen. Door de BEP heb ik veel verschillende kanten van het vak in korte tijd kunnen meepakken. Dat zorgt voor een brede blik op het vakgebied.” ◀

..... RICO VAN DE GEVEL

..... ASSISTENT ONTWERPER MVRDV

..... TU EINDHOVEN, ARCHITECTUUR

..... ZELFSTANDIGE ROUTE

Rico van de Gevel werkt sinds januari 2016 als Assistant Designer bij MVRDV. Daarvoor studeerde hij in 2015 af aan de Technische Universiteit in Eindhoven. Van de

Gevel vindt het prettig dat zijn projectleider bij MVRDV tevens zijn mentor is voor de beroepservaring-periode, nu hij hier nog mee bezig is.

"We hoeven geen specifiek moment uit te zoeken om het logboek voor de beroepservaring bij te werken, dat doen we werkenderwijs." Van de

Gevel wilde graag werken bij MVRDV, maar niet specifiek met het oog op de mogelijkheid om er het beroepservaringstraject te kunnen doorlopen. Met de mentor is het contact goed. Het gaat nu niet meer om studeren maar om het leren uit de praktijk, dat is toch anders. Van de Gevel's beeld van de praktijk blijkt overeen te komen met de realiteit. Wel kost het aansturen en het procesmatige veel meer tijd dan hij had gedacht. "Zo sterk had ik het niet verwacht." Drie van de vijf werkdagen gaan in de regel op aan het aansturen van allerlei partijen; dat komt ook doordat het project waar Van de Gevel aan werkt - het collectiegebouw van Boijmans Van Beuningen - nu in uitvoering is.

Tijdens zijn studie heeft hij redelijk veel technische kennis opgedaan in vergelijking met sommige van zijn

collega's met een opleiding die meer gericht is op de beginfase van het ontwerpproces. Dat heeft ertoe geleid dat hij in de praktijk snel bij kan leren, als het gaat om

bijvoorbeeld het uitwerken van de brandveiligheid. Binnen MVRDV komen veel thema's aan bod. Voor allerlei technische aspecten of circulaire modellen kan hij altijd bij zijn collega's terecht; een groot voordeel als je bij een grotere organisatie werkt. Via gast-

sprekers en *pecha kucha's* wordt binnen het bureau kennis opgebouwd. Hij heeft geen behoefte aan extra cursussen vanuit de BEP; bijna alles waar hij behoefte aan heeft, wordt al in de BEP gedaan.

De zelfstandige route is voor Van de Gevel helder genoeg en steekt goed in elkaar. Hij koos voor deze route, omdat deze de mogelijkheid bood om het proces flexibel in te delen op basis van een planning die hem goed uitkwam. Daarbij had hij het idee dat hij voldoende kennis en ervaring kon opdoen om aan de eindtermen van de beroepservaringperiode te voldoen tijdens zijn werk aan projecten van MVRDV. Hij zou deze route zeker aanbevelen aan studenten Architectuur. "Je leert reflecteren en het geeft een goed beeld van de praktijk." De zelfstandige route paste bij Van de Gevel: "De PEP-route kost iets meer tijd." <

"Het gaat nu niet meer
om studeren maar om
het leren uit de praktijk,
dat is toch anders

Beroepservaringperiode, geïntegreerd programma

Het geïntegreerd programma is een tweejarig traject waarin de deelnemers werken onder begeleiding van een mentor. De beroepservaringsmodules worden verzorgd door één aanbieder.

Stichting Professional Experience Programme (PEP) is de enige door Bureau Architectenregister erkende organisatie voor het geïntegreerd beroepservaring-programma. PEP biedt een totaalpakket waarin alle aspecten van de beroepspraktijk aan bod komen in een modulair programma. De modules worden op wisselende locaties door het hele land gegeven. PEP is multidisciplinair opgezet: binnen het programma wordt samengewerkt met architecten, stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten en interieurarchitecten. Deelnemers aan PEP worden het gehele traject begeleid door een mentor volgens het mentor-gezelprincipe.²³ Stichting PEP biedt, speciaal voor zelfstandig ondernemers, ook een module 'werk en ondernemen' aan.

De beroepsverenigingen BNSP en NVTL hebben samen met PEP het Ruimtelijk Traineeship ontwikkeld voor landschapsarchitectuur en stedenbouw. De eerste pilot is georganiseerd door vier Rotterdamse werkgevers, Gemeente Rotterdam, LOLA Landscape Architects, plein06 en Rho adviseurs voor leefruimte. Zij hebben dit experiment geïnitieerd omdat zij de behoefte signaleerden aan breder georiënteerde vakmensen die zowel begrip hebben van het ontwerpvakmanschap, als het planologische instrumentarium en de complexiteit van gebiedsontwikkeling. In de pilot Ruimtelijk Traineeship Rotterdam doorlopen de trainees in twee jaar tijd hun beroepservaringperiode en rouleren zij halfjaarlijks bij de vier werkgevers. De pilot liep van september 2016 tot september 2018; een tweede Traineeship is gestart in september 2018.

²³ Zie verder Stichting PEP (www.pepnl.eu)

Populatie

136 personen zijn in 2015-2017 gestart met het geïntegreerd programma.

21 deelnemers (15,4%) startten in 2015, 18 van hen rondten het programma af voor 2018, 2 van hen zijn gestopt, 1 heeft het programma gepauzeerd.

53 (39%) deelnemers startten in 2016, 62 (45,6%) in 2017. Hun programma loopt nog.

Opleiding

89% van de degenen die deelnamen aan het geïntegreerd programma is opgeleid aan een Nederlandse universiteit; 59,6% aan de TU Delft. 2 deelnemers die zijn opgeleid aan een Academie van Bouwkunst namen, hoewel niet verplicht, deel aan het geïntegreerd programma.

Opleiding	2015-2017	
Academie van Bouwkunst Amsterdam	1	0,7%
Academie van Bouwkunst Rotterdam	1	0,7%
TU Delft	81	59,6%
TU Eindhoven	36	26,5%
Wageningen Universiteit	4	2,9%
Andere opleiding (interieurarchitectuur)	3	2,2%
Opleiding buiten NL	10	7,4%
Totaal	136	100,0%

Vakdisciplines

Veruit de meesten die deelnamen aan het geïntegreerd programma zijn opgeleid in de studierichting architectuur (89%). De deelname vanuit andere studierichtingen is beduidend minder, met name vanuit stedenbouw en interieur.

Vakdisciplines	2015-2017	
Architectuur	121	89,0%
Stedenbouw	2	1,5%
Landschap	8	5,9%
Interieur	1	0,7%
Onbekend	4	2,9%
Totaal	136	100,0%

Werkverband

Tijdens beroepsservaringperiode waren alle 136 deelnemers werkzaam in loondienst. In december 2017 was de situatie nauwelijks gewijzigd.

Werkverband	2015-2017		december 2017	
Loondienst	136	100,0%	131	96,3%
ZZP	0	0,0%	2	1,5%
Eigen bureau	0	0,0%	0	0,0%
Geen werk	0	0,0%	1	0,7%
Onbekend	0	0,0%	2	1,5%
Totaal	136	100,0%	136	100,0%

Werkgevers

Tijdens de beroepsservaringperiode boden 94 verschillende werkgevers plaats aan deelnemers aan het geïntegreerd programma, met inbegrip van de viertallige combinatie (Gemeente Rotterdam, LOLA Landscape Architects, plein06 en Rho adviseurs voor leefruimte) van het Ruimtelijk Traineeship, waarbij vier deelnemers waren betrokken. Via 3 werkgevers volgden telkens 7 deelnemers het geïntegreerd programma: Benthem Crouwel Architects, StudioSchaeffer Architecten BNA en Team V Architectuur. De overige 87 bureaus boden plaats aan 1 tot en met 3 deelnemers. Per december 2017 waren 95 verschillende werkgevers betrokken. 18 deelnemers hadden het programma voor 2018 afgerond. Eén van de (vm.) deelnemers was inmiddels overgestapt naar Benthem Crouwel Architects (van 7 naar 8). Bij de andere werkgevers waar in 2015-2017 drie of meer deelnemers werkten, was dit aantal in december 2017 gelijk of nam het af. Het aantal van 9 werkgevers waar in 2015-2017 twee deelnemers werkten, was in december 2017 toegenomen naar 15; het aantal van 71 werkgevers waar in 2015-2017 één deelnemer werkte, was in december 2017 toegenomen naar 72.

Werkgevers	2015-2017	december 2017
Benthem Crouwel Architects	7	8
StudioSchaeffer Architecten BNA	7	4
Team V Architectuur	7	6
Pilot Ruimtelijk Traineeship (4 werkgevers)	4	0
ag NOVA architecten Amersfoort b.v.	3	3
Bedaux de Brouwer Architecten	3	0
de Architecten Cie.	3	3
De Jong Gortemaker Algra	3	0
Dok Architecten	3	3
JHK Architecten	3	3
rudy uytenhaak + partners architecten	3	3
9 anderen	2	15 anderen 2
71 anderen	1	72 anderen 1
Totaal verschillende werkgevers	94	95

Vestigingsplaatsen

De werkgevers zijn gevestigd in 35 plaatsen; de meeste in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag.

De 23 bureaus onder 'overige vestigingsplaatsen' zijn gevestigd in: Bergen, Cromvoirt, Den Helder, Diemen, Duiven, Eersel, Esch, Groningen, Heerenveen, Kapelle, Leiden, Meppel, Mierlo, Oirschot, Oosterhout, Schijndel, Sevilla (Spanje), Tegelen, Terheijden, Waalwijk, Zeist, Zürich (Zwitserland) en Zwolle.

Bijlage 3 bevat een overzicht van vestigingsplaatsen werkgevers beroepsservaringperiode 2015-2017.

Vestigingsplaatsen werkgevers	2015-2017
Amsterdam	18
Rotterdam	15
Den Haag	12
Amersfoort, Goirle, Hilversum	3
Arnhem, Bussum, Delft, Etten-Leur, Haarlem, 's-Hertogenbosch	2
Overige vestigingsplaatsen (1)	23
Totaal verschillende vestigingsplaatsen	35

..... SUZAN DE WISPELAERE

..... STEDENBOUWKUNDIGE

..... TU EINDHOVEN, STEDENBOUW

..... RUIMTELIJK TRAINEESHIP ROTTERDAM

Suzan de Wispelaere heeft haar beroepservaring als stedenbouwkundige opgedaan via het Ruimtelijk Traineeship Rotterdam. In 2016 behaalde zij haar master Architecture, Building and Planning met als specialisatie Urban Design and Planning aan de TU Eindhoven. Het pilot traject Ruimtelijk Traineeship Rotterdam biedt plek voor vier stedelijk of landschappelijk ontwerpers, die gedurende twee jaar bij vier werkgevers hun beroepservaringperiode kunnen doorlopen. De trainees nemen als groep deel aan het geïntegreerd beroepservaringstraject van PEP.

De Wispelaere heeft inmiddels ervaring opgedaan bij plein06, Lola Landscape Architects, Rho adviseurs voor leefruimte en werkt nu bij de gemeente Rotterdam.

De Wispelaere is te spreken over deze 'route'. "Je krijgt een goed overzicht van de breedte van het vakgebied door de verschillende bedrijven waar je steeds een halfjaar werkt: van gemeentelijke tot particuliere organisatie, van een klein ontwerpbureau tot een groot adviesbureau."

Dat juist door middel van het Rotterdamse Traineeship beroepservaring kan worden opgedaan ervaart De Wispelaere als luxe. Zo hoeft zij niet zelf haar beroepservaring te organiseren en zijn uiteenlopende ontwikkeldoelen makkelijker bij de verschillende bedrijven te behalen. Aangezien de bedrijven deze opzet zelf hebben geïnitieerd is er meer ruimte en begrip voor de PEP-opdrachten en beroepservarings-gerelateerde werkzaamheden. Bij aanvang had De Wispelaere het idee dat álle competenties, die de BEP vraagt middels een persoonlijk ontwikkelingsplan en modules, bij álle bedrijven geleerd moesten worden. Gelukkig bleek dat niet het geval. Voor haarzelf was het af en toe een zoektocht welke competenties ze nu het beste bij welk bureau kon leren. Bij de wisselbijekomsten, die plaatsvonden na de beëindiging van het ene Traineeship

en de nieuwe periode bij een ander bureau, presenteren de vier trainees wat ze de afgelopen periode gedaan hebben. Dit geeft een goed inzicht welke competenties het beste behaald konden worden en hoe de andere trainees dat hebben aangepakt. Soms vindt De

Wispelaere de omschrijving van de leerdoelen in het persoonlijke ontwikkelingsplan te abstract.

Tijdens de beroepservaringperiode moet er ruimte zijn voor een persoonlijke zoektocht, aldus De Wispelaere. Soms is dat lastig "omdat vaak de tijd ontbreekt

bij kleine bureaus. Bij de grotere organisaties daarentegen gingen ze er eens goed voor zitten. Als je maar op één plek werkt gedurende twee jaar beroepservaring, is het waarschijnlijk makkelijker om een continue ontwikkeling door te maken met één mentor. Ik moest meer schakelen tussen de werkzaamheden van het bedrijf en wennen aan de aanpak van de nieuwe mentor, maar als je onderdeel bent van dit traject dan hoort dat erbij." Wellicht kan de continuïteit beter ondersteund worden vanuit PEP.

De Wispelaere heeft tijdens het werken bij de verschillende bureaus ervaren dat de visie op bepaalde opgaven verschilt. Daaruit volgde dat ze verschillende rollen vervulde al naar gelang de organisatie waar ze op dat moment werkte. "Maar de basis bleef stedenbouw, dat bleef overeind." Als de rol van de stedenbouwkundige in de praktijk soms wat diffuus werd, vond De Wispelaere het fijn met anderen te praten over vergelijkbare ervaringen. Bij plein06 werkte ze in opdracht van meerdere commerciële partijen en bij de gemeente werkte ze aan stedenbouwkundige visies. Voor Rho adviseurs schreef ze mee aan ruimtelijke visies en onderbouwingen, onder andere voor de energietransitie, en reisde daarvoor door heel Nederland.

**"In twee jaar bij vier
werkgevers werken
vind ik best veel,
maar het is te doen."**

Ook het samenwerken met verkeerskundigen, planners en planeconomen vond ze interessant. Bij LOLA werkte zij mee aan een tender van een ontwerp voor de openbare ruimte en het opstellen van een masterplan in samenwerking met de gemeente en architecten. In haar laatste halfjaar van de beroepservaringperiode is ze bij de gemeente Rotterdam bezig met het opstellen van de randvoorwaarden voor een tender.

De Wispelaere had tijdens haar opleiding graag beter voorbereid willen worden op haar rol als ontwerper in de praktijk. Ook het bewustzijn van krachtenspel tussen

verschillende belangen, bijvoorbeeld van de politiek bij planvorming, is een punt. De Wispelaere vindt het jammer dat de BEP sterk gericht is op architectuur. Nu zien studenten, die afgestudeerd zijn in de studierichting stedenbouwkunde, de beroepservaring niet erg zitten, terwijl ze mogelijk wel interesse zouden hebben als de aandacht ook naar andere richtingen zou gaan. Zo ontstaat een vicieuze cirkel. "Het Traineeship biedt alvast een mooie kans voor stedenbouwkundig en landschappelijke ontwerpers om bij vier verschillende bureaus beroepservaring op te doen." ◀

..... HUUB BIELEMAN

..... ARCHITECT BIJ BENTHEM CROUWEL ARCHITECTS

..... TU EINDHOVEN, ARCHITECTUUR

..... GEÏNTEGREERD PROGRAMMA

Huub Bieleman werkt sinds april 2016 als architect bij architectenbureau Benthem Crouwel Architects, dat gevestigd is in Amsterdam. In september 2015 is hij afgestudeerd in de richting architectuur aan de Technische Universiteit Eindhoven. Hij volgde bij Benthem Crouwel Architects het geïntegreerd programma dat door PEP wordt aangeboden.

Dit bureau biedt dat sinds enige jaren aan hun jonge medewerkers aan. Standplaats van Bieleman is Den Haag. Hij werkt mee aan de ontwikkeling van Schiphol. Aanvankelijk werd hij 'overdonderd' door de immense complexiteit van de opgave die Schiphol met zich meebrengt. "Je staat met je oren te klapperen hoe enorm groot de opgave is. Ook omdat Schiphol veel techniek en functionaliteit betreft en minder architectuur." Om ook andersoortige ervaringen op te doen, werd Bieleman betrokken bij verschillende projecten van Benthem Crouwel Architects.

Dat er verschil tussen theorie en praktijk is, werd hem al snel duidelijk: "Tijdens de opleiding leer je natuurlijk echt het ontwerpgedeelte, maar het vak is wel wat breder dan alleen maar mooie gebouwen ontwerpen. Er is naast het ontwerpen ook een technisch verhaal en een zakelijke kant. Hoe maak je een bestek, hoe zitten kostenberekeningen in elkaar, hoe maak je een offerte et cetera. Datgene is wat PEP mij heeft geleerd. Niet perse hoe je nou een bestek schrijft, maar wel wat je moet doen als je zoiets als een bestek voor ogen krijgt." Dergelijke zaken leer je vooral in de praktijk. "En dat het vak ook minder leuke kanten heeft" - waarmee hij niet wil zeggen, dat hij zijn opleiding te kort vindt schieten. "Ik denk dat het heel lastig is om dat in opleidingen te integreren." Het is belangrijk dat PEP specifiek aandacht blijft geven aan praktische zaken als het begrijpen van kostenramingen. Het programma van PEP is behoorlijk intensief en complex, maar de combinatie

met de praktijk is Bieleman goed bevallen: "Natuurlijk leer je in de praktijk het meeste. Wat je aan ervaring opdoet, kun je gebruiken in de opdrachten die je voor PEP moet maken. Het is goed om hiermee in een heel vroeg stadium bekend te zijn en niet pas als je al vier à vijf jaar aan het werk bent bij een bureau."

De modules waarin de fasen in ontwerp- en bouwprocessen aan de orde komen en waar PEP aandacht aan besteedt, kunnen overkomen als een checklist, die afgewerkt moet worden, maar Bieleman heeft dit niet zo ervaren. "Ik heb het andersom benaderd. Ik heb mijn projecten gedaan en daarmee competenties gehaald." Hij heeft wel iets gemist tijdens PEP. Zo wordt er wat hem betreft nog te weinig aan-

dacht besteed aan het presenteren van je eigen plan. "Wat ik merkte tijdens de bijeenkomsten van PEP is dat dit lastig gevonden wordt. Het belang van een goede presentatie wordt echt onderschat. Je kunt een fantastisch plan hebben maar met een slechte presentatie krijg je mensen niet overtuigd. Daar zou wel wat meer aandacht aan gegeven mogen worden."

Benthem Crouwel Architects werkt minder in de woningbouwsector, maar is nauw betrokken bij maatschappelijke vraagstukken als tijdelijkheid, migratie en eenzaamheid bij ouderen met onder andere het woonzorg-complex in Venlo. "We bouwen publieksgebouwen, gebouwen waar veel mensen samenkomen." Vanuit dat perspectief hebben deze projecten per definitie een maatschappelijk aspect. Tijdelijkheid speelt in onze grote, complexe projecten altijd een rol.

Het aspect 'duurzaamheid bij opgaven' zou voor elke architect een vanzelfsprekendheid moeten zijn vindt Bieleman, maar dat is het nu nog niet. Kennisachterstand leidt tot onzekerheid, zeker wanneer je bedenkt

**"Het vak is breder dan
alleen maar mooie
gebouwen ontwerpen."**

dat veel opdrachtgevers lijken te denken dat duurzaamheid ingewikkeld is en veel geld kost. Zou PEP aandacht moeten geven aan dergelijke inhoudelijke onderwerpen? Bieleman twijfelt. "Het is lastig in welke vorm je dat zou moeten gieten. Dan wordt het al snel weer een ontwerpopgave. Ik weet niet of PEP daarvoor bedoeld is. Ik vind het meer iets voor de universiteit, omdat het een ontwerpvraagstuk is."

"Wat ik - los van de inhoud - bijzonder vond van PEP, is het feit dat je met een grote groep mensen bent, die bij heel verschillende bureaus werken. Dit verbreedt je eigen horizon. Je spreekt veel verschillende mensen en je hoort ook hoe zij zaken aanpakken. Dat is de meerwaarde van PEP." Hij vult aan dat PEP ook voor je netwerk interessant kan zijn: "Je komt in een bestand

terecht met andere deelnemers aan PEP, die kunnen wellicht ook zakelijk iets gaan betekenen. Daarbij is de diversiteit van bureaus waar mensen werken erg groot. Het gaat hierbij om hele grote en kleine bureaus." Natuurlijk is het verkrijgen van een titel ook belangrijk, vindt Bieleman, "omdat het anders steeds voelt alsof je niet klaar bent."

Hij is blij dat hij voor het volledige PEP-traject heeft gekozen: "Bij de zelfstandige route ben je alleen verplicht twee modules te doen. In vergelijking met mijn eigen traject, zie ik dat je dan zoveel dingen mist, zoals de lezingen, de discussies over actuele opgaven en het contact met andere architecten.

Ik vond dat met name een enorme aanvulling op mijn kennis. Ik zou daarom iedereen aanraden om het PEP-traject te doen."

..... ANNE VAN SCHOOTEN

..... ARCHITECT BIJ TEAM V AMSTERDAM

..... TU DELFT, ARCHITECTUUR

..... GEÏNTEGREERD PROGRAMMA

In januari 2015 behaalde Anne van Schooten haar master Architectuur aan de TU Delft. Daarvoor rondde zij haar bachelor Bouwkunde af aan de Hogeschool van Amsterdam. Tijdens haar bachelor was zij student assistent en volgde ze een minor aan de Academie van Bouwkunst. Uiteindelijk heeft ze toch voor de master-opleiding aan de TU Delft gekozen: "Ik vond mezelf te jong om al naar de academie te gaan, ik wilde graag nog mijn volledige aandacht op het studeren kunnen leggen, in plaats van het te combineren met werken."

Om toegelaten te worden moest ze voor een schakel-semester toetsen voor Engels en wiskunde doen. Maar voordat zij daaraan begon ging ze een paar maanden naar Tanzania, waar ze als vrijwilliger meewerkte in de bouwbegeleiding en aan de bouw van een hotel met duikcentrum op Zanzibar. "Daar leerde ik echt bouwen, zoals cement scheppen, een stramien uitzetten en de wapening vlechten." Na deze mooie ervaring keerde Van Schooten terug naar Nederland om daar aan de TU Delft haar master te halen.

Na haar afstuderen werkte Van Schooten eerst bij Benthem Crouwel Architects en vanaf 2017 werkt ze bij Team V Architectuur.

"Ik heb bewust voor Team V gekozen: het is een jong en ambitieus bureau, waarbij over het belang van een goed gebouw op alle schalen wordt nagedacht. Van een goede stedenbouwkundige inpassing tot een goed detail, een gebouw dat jarenlang meegaat, is voor mij duurzaamheid. Zowel bij Benthem Crouwel als nu bij Team V werken we aan complexe en publieke gebouwen. Met name de gebouwen waar verschillende schalen en functies samenkomen vind ik interessant." Hoewel ze als student-assistent veel over stedenbouw heeft geleerd, ligt daar niet haar passie: "Mijn ambitie is een bouwend architect zijn."

Op dit moment werkt Van Schooten aan het project

Crossover. Dit is een multifunctioneel en innovatief woon- en werkgebouw op de Amsterdamse Zuidas. De ingewikkelde opgave van wonen, werken, leven, parkeren en duurzaamheid in één gebouw vindt ze uitdagend. Actuele thema's zoals flexibiliteit en duurzame materiaalkeuzes komen in dit ontwerp duidelijk aan de orde. Zo moet het elektrisch gebruik van auto's in de parkeergarage geïntegreerd worden. De vraag is ook hoe flexibel het gebouw moet zijn als kantoorruimte getransformeerd moet worden naar woningen en andersom.

Bij haar leerloopbaan van hbo naar universiteit viel het Van Schooten op dat de studenten van de TU Delft meer ontwerpervaring hadden, waar zij zelf meer bouwkundige kennis had. "Dat wilde ik verder uitdiepen en aanscherpen, leren hoe je ontwerpstudies moet opzetten en analyses te vertalen naar een ontwerp.

Die kennis en ervaring heb ik bij Benthem Crouwel verder kunnen uitbouwen."

De overgang van de collegebank naar kantoor was even slikken: "Je moet als architect ineens een heel andere verantwoording afleggen", aldus Van Schooten.

Ze werkte bij Benthem Crouwel aan het nieuwe hoofdkantoor van ING en de Eurostar terminals. "Je moet je er heel goed bewust van zijn hoe je de ontwerpstudie met een opdrachtgever communiceert." Ineens zijn geld en vierkante meters een issue. "Dat komt op de opleiding nauwelijks ter sprake. Ook hoe je presenteert en ideeën overtuigend weet over te brengen aan de opdrachtgever. Ineens zit je in een ontwerpteam, met een installateur en constructeur, die ook ineens iets van je willen."

Van Schooten doet haar beroepservaringperiode via de PEP. Op het bureau heeft zij een mentor. "Je mag zelf

**"Weer een dag student zijn,
tijdens de werkweek, en andere
architectenbureaus bezoeken;
dat vond ik heel inspirerend."**

bepalen hoe vaak je daar mee afspreekt.” In de lijst van vereiste vaardigheden ziet Van Schooten mogelijkheden om deze aan haar persoonlijke wensen aan te passen. Ze heeft een persoonlijk ontwikkelplan opgesteld, waarin ruimte was voor waar zij zichzelf meer in wilde ontwikkelen: “Ik heb de vrijheid genomen om het aspect ontwerpvaardigheden wat sterker uit te diepen.” Van Schooten is te spreken over haar PEP-ervaring. “Ik heb er veel aan gehad dat alle aspecten van het architectenvak aan bod kwamen, buiten wat je op de opleiding hebt geleerd.” Pas tijdens het PEP-traject kwam ze achter het belang van acquisitie. Hoe je je presenteert als bureau en hoe je aan opdrachten komt, maar ook hoe je je als jonge architect presenteert en positioneert. “Op de masteropleiding van de TU hoeven deze aspecten minder aan bod te komen, maar is het van belang dat je als architectuurstudent wordt uitgedaagd tot innovatief en creatief denken.

Een module die nieuw voor mij was tijdens de opleiding, was hoe de keuze van je eigen afstudeerproject bepalend is voor je eigen acquisitie.”

Van Schooten ziet geen taak weggelegd voor de PEP voor het organiseren van inhoudelijke thema's. “Als je meer kennis over duurzaamheid nodig hebt zijn er voldoende cursussen, bijvoorbeeld via de BNA. Dat moet geen doel van PEP zijn. Wel is het doel om al die aspecten van het architect-zijn, buiten je opleiding, de revue te laten passeren. Zo zijn er modules over bijvoorbeeld investerings- en stichtingskosten.” De PEP-groep was relatief klein, met twaalf jonge deelnemers: “Je leerde de andere groepsleden goed kennen, het was echt een inspirerende netwerkplek.” De PEP was voor Van Schooten nuttig: “Het bood kansen om door te vragen en om onderdeel te zijn van een project, waar je anders niet mee had kunnen kijken. Ik zou het iedereen aanraden.”

..... **JEROEN VAN SCHOOTEN**
..... ARCHITECT EN MENTOR BIJ TEAM V ARCHITECTUUR
..... VOORZITTER STICHTING PEP

Architect Jeroen van Schooten is al lange tijd bij de ontwikkeling van de beroepservaring betrokken. Tijdens de periode voorafgaand aan de wettelijke invoering van de beroepservaringperiode, bij de programma's onder de noemer Het Experiment (2003-2010), kwam hij er mee in aanraking. Toen was hij mededirecteur van architectenbureau Meijer en Van Schooten, en van 2005 tot 2010 voorzitter van de BNA.

"Destijds stond de BNA garant en was de beroepservaringperiode nog geen verplicht onderdeel van het behalen van de architecten-

titel." Het viel Van Schooten op dat architectenbureaus weinig budget aan scholing besteden, terwijl ICT-bedrijven dat bijvoorbeeld veel meer doen. "Dat was voor mij een *eye opener*; we proberen de beste mensen aan ons bureau te verbinden, zonder dat we in hen investeren om hen op een goed kennisniveau te houden. Dat is niet effectief op langere termijn. Ook was er een enorm gat tussen praktijk en opleiding. Dat moesten we opvullen. Dat kon en moest beter."

Van Schooten ziet meerdere pluspunten van de beroepservaringperiode. Allereerst, is zijn stelling, krijg je een interessant curriculum aangeboden, waarin je in aanraking komt met meerdere vakdisciplines, die je blik op het vakgebied verruimen. Daarnaast wordt de mogelijkheid geboden om met je eigen studiegenoten een *community* op te bouwen waarin je ervaringen kunt delen. "Hoe werkt dit op jouw bureau? Wat verdienen je er nou? zijn vragen die ontwerpers die meedoen aan de beroepservaring elkaar kunnen stellen. Het is fijn als je aan het begin van je carrière staat, om dat te kunnen delen met elkaar." Niet alleen voor de deelnemers aan de beroepservaringperiode is het leuk om kennis met elkaar te delen, als eigenaar van een architectenbureau is het voor Van Schooten ook goed om de ervaringsverhalen terug te horen die deelnemers opdoen.

"Doordat ze beter begrijpen wat er allemaal speelt op

een bureau, zijn ze beter in staat onverdeeld te denken en integrale afwegingen te maken."

Team V werft niet specifiek mensen die de beroepservaringperiode willen doen. "Wij zijn in de gelukkige omstandigheid geweest dat we een groeiend bureau waren in een markt die schraal was: mensen stonden in

de rij, wij konden uitkiezen. Dat wordt wel moeilijker nu de markt weer aantrekt. We willen een mooie mix van jonge mensen, een middenkader en een aantal

zeer ervaren krachten. Dat hebben we nu voor elkaar met een leeftijdsspanne tussen de 25 en de 60 jaar. Mensen met een TU-achtergrond boden we destijds aan bij ons de beroepservaringperiode via de PEP te doen; nu is men verplicht om zo'n traject te volgen."

Van Schooten ziet dat de instelling van diegenen die de beroepservaringperiode volgen wel veranderd is.

"De eerste lichten deden dat met overtuiging. Het was geen verplichting, ze deden het uit eigen interesse en waren leergierig. Je merkte aan alles dat ze eigenlijk snel zelfstandig architect wilden worden. Dat was een gedreven groep, die alles wilde weten om het vak goed te kunnen beheersen." Nu de beroepservaring verplicht is, valt op dat de motivatie soms wat minder is.

Dat maakt het anders. Van Schooten: "Ik ben blij dat de zelfstandige route er is en ik hoop dat de afgestudeerden een bewuste keuze maken tussen die route en de keuze voor een *community*, waar ze bij willen horen.

Makkelijker is het er niet per se op geworden, het architect zijn. "Er zijn 3.000 architectenbureaus in Nederland en honderd leuke opdrachten per jaar. Dus er ligt continu teleurstelling op de loer. Je krijgt nooit alles op een presenteerblaadje aangeboden. Ons vak bestaat eruit dat je moet overtuigen. En soms staan beginnelingen er wonderlijk naïef in. Ikzelf

**"Voortdurende aandacht voor
verbetering is noodzakelijk"**

overigens ook, toen ik op mijn 22e mijn eigen bureau wilde beginnen.”

Van Schooten kent de opmerkingen over de modules zoals ze nu zijn geformuleerd. “Er zijn twintig modules te volbrengen, maar daadwerkelijk zijn er negen modules per jaar. Maal twee jaar is achttien modules, want de eerste module is een startmodule en de laatste een slotmodule. En het gaat in de modules eerder over het aanstippen van onderwerpen dan dat je met een module de kennis in één keer overdraagt. Het is zaak de modules blijvend te optimaliseren en te innoveren. Bij het inschrijven voor tenders wordt aan architecten steevast de titel gevraagd.”

Voor stedenbouwkundigen is dat minder, waardoor de urgentie om de titel te behalen minder sterk is. Een belangrijke vraag die momenteel speelt is in hoeverre de PEP geschikt gemaakt kan en moet worden voor buitenlandse studenten, die in Nederland willen (blijven)

werken. “Dat zou verzwaring zijn van het takenpakket van de PEP. Maar er wordt nu al om gevraagd in de praktijk.” Ook ziet Van Schooten dat architectenbureaus, met name de grotere, zelfstandig een PEP-traject aanbieden. “Ik vind dat een accreditatiecommissie moet kijken of de output dan gelijkwaardig is met wat de PEP zelf aanbiedt.”

Voortdurende aandacht voor verbetering is noodzakelijk, aldus Van Schooten. De groeistuipen uit het verleden hebben fluctuaties veroorzaakt. Nu moet het zich gaan stabiliseren. Het stabiel en robuust maken van de organisatie is een aandachtspunt.” Daar wordt over nagedacht hoe dat voor elkaar te krijgen. “We zijn in gesprek met de beroepsvereniging en brancheorganisaties om de PEP meer verankerd te krijgen in de beroepspraktijk zelf. Innoveren en verbeteren is het doel. We hopen dat dit in 2018 nog rond kan komen.” ◀

Buitenschools curriculum

Populatie

166 personen behaalden in 2015-2017 een getuigschrift bij een Academie van Bouwkunst, waar het buitenschools curriculum deel uitmaakt van de opleiding. 52 in 2015, 55 in 2016 en 59 in 2017. Bijna de helft behaalde het getuigschrift aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam.

Driekwart van de afgestudeerden aan een Academie van Bouwkunst is opgeleid in de studierichting architectuur.

Werkverbanden

Welke werkgevers waren betrokken tijdens de opleiding aan de Academies is niet bekend. De afgestudeerden werkten in 2015-2017 bij verschillende werkgevers. In december 2017 was het merendeel van hen in loondienst. 160 van de 166 afgestudeerden werkten in december 2017 in het vakgebied waarin zij zijn opgeleid. 5 van hen werkten in 2017 in een ander vakgebied (1 werkvoorbereider, 1 docent, 1 schade-expert, 1 projectmanager, 1 projectleider huisvesting); 1 onbekend.

Opleiding Academie	A'dam	Arnhem	Groningen	R'dam	Tilburg	Totaal	
Architectuur ²⁴	48	21	9	21	27	126	75,9%
Stedenbouw	9	0	0	7	3	19	11,4%
Landschapsarchitectuur	20	0	0	0	0	20	12,0%
Onbekend	0	0	0	0	1	1	0,6%
Totaal	77	21	9	28	31	166	100,0%
	46,4%	12,6%	5,4%	16,9%	18,7%	100,0%	

Werkverband 2017	A'dam	Arnhem	Groningen	R'dam	Tilburg	Totaal	
Loondienst	66	17	9	27	27	146	88,0%
ZZP	7	4	0	1	3	15	9,0%
Eigen bureau	3	0	0	0	0	3	1,8%
Geen werk	0	0	0	0	0	0	0,0%
Onbekend	1	0	0	0	1	2	1,2%
Totaal	77	21	9	28	31	166	100,0%

Vakdisciplines 2017	A'dam	Arnhem	Groningen	R'dam	Tilburg	Totaal	
Architectuur	48	18	9	20	26	121	72,9%
Stedenbouw	9	0	0	7	3	19	11,5%
Landschapsarchitectuur	20	0	0	0	0	20	12,0%
Anders	0	3	0	0	1	4	2,4%
Onbekend	0	0	0	1	1	2	1,2%
Totaal	77	21	9	28	31	166	100,0%

²⁴ Bij 2 afgestudeerden aan de Academie van Bouwkunst Tilburg is vermeld: architectuur en interieurarchitectuur. Een opleiding interieurarchitectuur kan in principe worden gevolgd aan een kunstacademie.

..... MIRTE VAN LAARHOVEN

..... LANDSCHAPSARCHITECT BIJ OKRA LANDSCHAPSARCHITECTEN

..... ACADEMIE VAN BOUWKUNST (AMSTERDAM), LANDSCHAPSARCHITECTUUR

Mirte van Laarhoven heeft haar bachelor Architectonisch Ontwerpen aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam afgerond in 2012. "Het leuke van de Rietveld Academie was de vrijheid om zelf vorm te geven welke route je wilde volgen." Beroepservaring heeft ze tijdens haar bachelor opgedaan door een stage bij KOSSMAN. DEJONG. Daarna studeerde ze een half jaar in New York aan Pratt Institute School of Architecture. Bij terugkomst in Nederland wilde ze verder in de landschapsarchitectuur en twijfelde ze tussen Wageningen Universiteit en de Academie van Bouwkunst in Amsterdam.

"Op straat kwam ik landschapsarchitect Ronald Rietveld tegen en ik vroeg hem advies. Hij had zelf de opleiding aan de Academie van Bouwkunst gedaan, omdat deze opleiding minder theoretisch is en meer nadruk legt op vormgeving. Dat gaf de doorslag. Ik had geen wetenschappelijke maar een meer creatieve achtergrond en dat kwam op de academie goed tot zijn recht." Ze werkte tijdens haar opleiding bij bureau West 8, la4sale,

FABRIC. en sinds 2015 vier dagen per week bij OKRA landschapsarchitecten. Daarnaast is ze ook nog kleine zelfstandige, eerder als hovenier, nu door vervolg te geven aan haar afstudeerproject. Bij OKRA bevalt het haar goed: "Ik krijg de vrijheid om meerdere aspecten van het vak te onderzoeken, zelf te acquireren en mee te doen aan prijsvragen of aan Archiprix. Daar staat OKRA ook erg voor open."

De combinatie van studeren en werken - gebruikelijk op een Academie van Bouwkunst - beviel Van Laarhoven wel: "Goed en mooi dat theorie en praktijk tegelijkertijd plaatsvinden. Juist daardoor leer je elk jaar iets meer. Prettig aan de Academie is dat je de vrijheid hebt om je eigen ideeën te ontplooiën, zonder geremd te worden door allerlei zaken zoals de financiële kant van een

project. Tegelijkertijd leer je om efficiënter te zijn, doordat je in de praktijk werkt. Ik vond dat echt heel goed."

Van Laarhoven werkt momenteel aan IJmuiden aan Zee, een project waarbij vanuit klimaatadaptatie en duurzaamheid onderzocht wordt, hoe landschappelijke krachten als verstuivend zand en de getijden ingezet kunnen worden voor landschapsvorming. Groot verschil tussen de praktijk en de Academie is dat de Academie andere doelstellingen kent dan het praktijkwerk. "Daar zijn de opgaven gekoppeld aan instanties; op de Academie aan leerdoelen waar je de verschillende schaalniveaus van het ontwerp leert kennen."

Het werken in de praktijk vereist brede samenwerking en grote betrokkenheid. Soms ontstaat een succesvolle samenwerking. "Je werkt als landschapsarchitect in de

praktijk altijd samen.

Daar had ik wel iets beter voorbereid op willen zijn. Werk is sterk gekoppeld aan overleg met allerlei

"Goed en mooi dat theorie en praktijk op de academie tegelijkertijd plaatsvinden. Juist hierdoor leer je elk jaar iets meer."

instanties, dat is het grote verschil met studeren. Het is wel zo, dat op de academie veel docenten ook in de praktijk werken, waardoor zij veel praktijkervaring kunnen doorgeven. Daarnaast bieden docenten een goede ingang voor een stage- of werkplek."

Van Laarhoven heeft gemerkt dat de meeste academiestudenten vier in plaats van de minimale 2,5 dag in de week bij een bureau werken. Naast de praktijkuren wordt je ook getoetst aan de hand van een aantal leerdoelen. Die zijn noodzakelijk om leerervaring op te doen. Sommige gaan over persoonlijke ontwikkeling. Bij de Academie is iedereen zich bewust van de jaarlijkse toetsing, maar de ervaring leert dat je je persoonlijke doelen formuleert en ontwikkelt door het werken bij verschillende bureaus. "Die leer je goed

kennen en dan kun je uitvinden wat voor jou belangrijk is. Wil je bijvoorbeeld meer in een landschappelijke of in een stedelijke openbare ruimte werken? Het scherpt je als je bij verschillende bureaus werkt tijdens je opleiding.”

Haar afstudeerwerk ging over de rol van natuur in landschap en landschapsontwikkeling. Een onderwerp dat tijdens haar opleiding aan de Academie nog niet zo sterk het curriculum bepaalde. Met de aanstelling van een nieuw hoofd Landschap aan de Academie is dat veranderd. Van Laarhoven had graag meer willen leren hoe je je plan “verkoopt”. Hoe leer je *mediaten* in de praktijk? Hoe leer je je verhaal met succes vertellen? Tijdens haar New Yorkse tijd heeft Van Laarhoven van de Amerikanen geleerd dat niet alleen inhoud er toe doet, maar vooral ook hoe een verhaal voldoende overredingskracht krijgt door de vertel- en presentatiewijze. Daar is de aanpak veel directiever dan op een Academie in Nederland.

Maatschappelijke thema's, zoals de Rijksbouwmeester die aan de orde stelt (onder meer huisvesting van vluchtelingen, eenzaamheid bij ouderen en migratie), komt Van Laarhoven vooral tegen in prijsvragen, maar nog niet in de dagelijkse ontwerppraktijk. Afstudeerders houden zich hier al wel meer mee bezig. Zij ziet hierin een generatieverhaal: “De jonge generatie is hier veel

en intensief mee bezig, maar wordt lang niet altijd gehoord. Het elkaar vinden van de oude en de jonge generatie gaat in de praktijk steeds beter. Er is wel aandacht voor, maar de gebruikelijke manier van denken is dominant waardoor een andere discussie en andere vraagstelling vaak niet mogelijk is.”

Van Laarhoven signaleert een verschuiving van een plancultuur - alles willen uitmeten en naar je hand zetten - naar een cultuur waar meer met natuurkrachten wordt vormgegeven. “We pompen nog steeds onze polders leeg, we vergraven onze rivieren. Het zou spannend zijn als het ontwerpen meer natuurinclusiever zou worden, waarbij de natuurkrachten als eb en vloed, stroming en wind een grotere rol kunnen gaan spelen. Ik denk dat we wat betreft onze landschappen veel meer zouden moeten doen qua duurzaamheid en circulariteit.”

Kennis opbouwen blijft voor haar van belang, ook na de beroepservaring: “Je moet jezelf blijven uitdagen.” Zo mist ze, nu de BEP voorbij is, de (verplichte) lezingen, waar je veel van opstak en je inspireerde. In de dagelijkse werkpraktijk staan deadlines en kostenberekeningen reflectie soms in de weg. Hoe blijf je elkaar uitdagen op inhoud in het werkproces, is nog een vraag voor Van Laarhoven. ◀

..... BRAM VAN OOIJEN

..... STEDENBOUWKUNDIGE BIJ MUST STEDENBOUW

..... ACADEMIE VAN BOUWKUNST (ROTTERDAM), STEDENBOUW

Bram van Ooijen studeerde in december 2017 af aan de Academie van Bouwkunst in Rotterdam in de studierichting stedenbouw. Hij werkt nu bij MUST stedenbouw, een bureau dat hij al kende via het Hoofd Stedenbouw aan de Academie van destijds, die tevens een van de directieleden van MUST was.

Van Ooijen werkt momenteel aan een onderzoek in opdracht van het College van Rijksadviseurs. Dit onderzoek, dat zich toespitst op de openbare ruimte, gaat over de rol en de betekenis van de circulaire economie in relatie tot de gebouwde omgeving. Daarnaast werkt hij pitches uit, onder meer voor de aanpassing van een provinciale weg in Veenendaal. De regionale schaal en het ontwerpend onderzoek zijn belangrijke onderdelen in zijn dagelijks werk.

Voordat Van Ooijen bij MUST aan de slag ging werkte hij twee jaar bij MVRDV in Rotterdam. Na MVRDV is hij bij Royal Haskoning gaan werken, op de afdeling urban departement. Bij MVRDV constateerde hij dat hij meer zelf aan de touwtjes wilde trekken dan mogelijk was. Dat is hoe hij de Academie ook heeft ervaren: "In de eerste fase moet je zelf uitvogelen hoe het werkt, en als je dat doorhebt, wil je zelf aan het roer staan." Bij Royal Haskoning kreeg Van Ooijen veel vrijheid, maar merkte ook dat hij in bestaande netwerken terecht kwam die nogal gesloten waren. Na een tijdje mooie buitenlandse projecten te hebben gedaan, onder meer in Zuid-Afrika, kwam hij bij MUST te werken.

Beroepservaring opdoen tijdens de studie aan de Academie is Van Ooijen goed bevallen. Een meer persoonlijk traject, zoals bij PEP, past niet bij zijn karakter. De vrijheid die je op de Academie krijgt om dingen uit te zoeken, vond hij prettig. "De Academie begint speels, later wordt verwacht dat je meer stelling durft te nemen. Er zijn tijdens de halfjaarlijkse evaluaties van je project momenten die dwingen om kleur te bekennen, om over jezelf te reflecteren. Nadenken over de opgaven waar je aan gewerkt hebt en je afvragen: wil ik meer vrijheid, merk ik dat ik daar in gestuurd moet

worden?" Op de Academie doe je aan zelfstandige sturing en daarbij heeft hij een mentor niet gemist: "Voor sommigen kan zo'n persoonlijke mentor een aanvulling zijn, maar voor mij hoeft dat niet. Ik ben vrij open, als mij iets dwarszit praat ik daar over. Ook als ik

ergens tegenaan loop breng ik dat ter tafel." Hij vindt het prettig dat hij de beroepservaring via de Academie heeft kunnen doen, en niet via het werk of tijdens werktijd.

"Je mag op masterniveau verwachten

dat iemand een reflectief vermogen heeft om zichzelf te positioneren en om zichzelf te evalueren."

De maatschappelijke opgaven die momenteel spelen spreken Van Ooijen aan. "Wat me de laatste tijd bezig houdt, in nasleep van mijn afstuderen dat over vluchtelingenkampen in Amman en Jordanië ging, is dat alles sterk economisch gedreven is. Het zou goed zijn als we ons daar meer van bewust zouden zijn. Dat je ook ontwerpen kan maken die een maatschappelijk doel dienen en niet alleen tot stand komen omdat dat economisch voordelig is. Ontwerpen met meer aandacht voor aspecten als rechtvaardigheid bijvoorbeeld. Ik vind alle opgaven die de Rijksbouwmeester aansnijdt relevant, maar ik mis wel het debat over die onderwerpen." Zijn ervaring in het buitenland maakt dat Van Ooijen ook kritisch kijkt naar hoe zaken in Nederland gaan. Zijn afstudeerwerk betrof een ontwerp voor een vluchtelingenkamp in Amman en daar is flexibiliteit geboden. In Nederland worden normen zoals parkeernormen nog star en generiek toegepast. "Men neigt er hier snel toe alles meetbaar te maken en dat toe te passen. Meer flexibiliteit in de toepassing van de normen zou van Nederland een interessanter land kunnen maken."

Terugkijkend op vier jaar Academie is Van Ooijen tevreden over wat hij daar geleerd heeft, ook wat betreft de beroepservaring. "De kracht van de Academie is dat deze handvaten biedt. Het ligt aan jezelf hoever je je ergens in wilt ontwikkelen. <

**"Het ligt aan jezelf
hoever je je ergens in
wilt ontwikkelen."**

..... YOURI VIJZELMAN

..... ARCHITECT BIJ BURTONHAMFELT URBAN ARCHITECTURE

..... ACADEMIE VAN BOUWKUNST (ARNHEM), CONTEXT

Youri Vijzelman begon zijn studie aan de HTS in Utrecht. In die jaren (2004-2005) werd er meteen al aan de studenten getrokken om via detacheringsbureaus aan de slag te gaan. “Toen ik in 2009 klaar was met mijn studie was dat een heel ander verhaal.” Na zijn afstuderen werkte Vijzelman bij een aantal verschillende ingenieursbureaus. “Dat heeft me geholpen om naar de Academie van Bouwkunst te willen gaan, om verder te studeren, omdat ik het ontwerpen miste.” In 2011 ging hij naar de Academie van Bouwkunst in Arnhem. De keuze was Amsterdam of Arnhem, maar in Amsterdam was er een wachtlijst, dus het werd de laatste. Er was wel veel contact tussen de verschillende academies. “De coördinator beroepspraktijk-ervaring uit Arnhem kwam ook in Amsterdam bij de jaarlijkse bespreking over de beroepspraktijk; ook was er veel contact met Groningen.”

Op de Academie was Vijzelman een van de weinige studenten die de specialisatie Context koos. “We deden tijdens de studie veel studio’s en ateliers waarbij het accent lag op onderzoek. Vragen die aan de orde kwamen waren bijvoorbeeld: wat heeft deze plek, deze wijk nodig? Vaak was het ontwerp nog lang niet uitgewerkt. Dat is wat ik nu ook bij BurtonHamfelt Urban Architecture doe: veel studie en onderzoek, terwijl ik aan en op veel verschillende schaalniveaus werk. Ik ben op uitvoeringsniveau met details bezig, maar onderzoek ook hoe een twee kilometer monotone kantorenbuurt getransformeerd kan worden in een stedelijk district.”

Praktijkervaring deed hij niet op tijdens zijn opleiding aan de HTS. Daar werd hij zich van bewust toen hij op de Academie zat. Daar studeer je én doe je praktijkervaring op. “Ik denk dat de wisselwerking tussen opleiding en praktijk heel waardevol is. Het ene vult het andere

continu aan. Als je alleen aan je theorie werkt, dan is het lastig die kennis aan de praktijk te toetsen. Ik vind het een hele waardevolle manier om jezelf zo te ontwikkelen.” Het kan wel uitputtend zijn, de combinatie leren en werken. Bij BurtonHamfelt wordt vier maanden gewerkt, dan vier maanden gestudeerd en dan weer vier maanden gewerkt. “Mijn directeur is Canadees en de stagiaires die we uit Canada krijgen werken ook op die manier. Ik kan me voorstellen dat het beter is voor de productiviteit, die combinatie van studie en werk.”

**“Ik denk dat de wisselwerking
tussen opleiding en praktijk
heel waardevol is. Het ene
vult het andere continu aan.”**

Vijzelman miste in de opleiding brede aandacht voor duurzaamheid. “Ik liep tijdens mijn opleiding stage bij Thomas Rau. Bij dit architectenbureau is circulair

bouwen geïntegreerd in het ontwerp. Daar ben je in je studie dan nog niet zo concreet mee bezig, maar ik wilde graag mijn kennis hierover verdiepen.” Net als kennis over de stad en stedelijke omgevingen: “Het werken bij BurtonHamfelt kent een enorme wisselwerking tussen stedenbouw en architectuur. We zijn op zoek naar dynamiek. Omgevingen waar we mee aan de slag gaan, die nu nog heel monotoon zijn. Dat zijn de plekken die een ‘accelerator’ nodig hebben; er zijn veel omgevingen in Nederlandse steden, die een *boost* nodig hebben. De visie van het bureau past heel goed bij mijn visie,” aldus Vijzelman. Voordeel is dat BurtonHamfelt een relatief klein bureau is. “Daardoor krijg je snel meer verantwoordelijkheid en kan je aan veel verschillende projecten werken. Doordat je veel taken hebt en krijgt, ontwikkel je je veelzijdig.”

Vijzelman combineerde het studeren met reizen. “Ik heb eerst drie jaar gestudeerd, daarna heb ik een jaar lang bij verschillende architectenbureaus in Japan en Vietnam gewerkt. Deze buitenlandse ervaringen maakten ook onderdeel uit van de beroepservaring.

Het belang van deze projecten telde minder zwaar mee dan projecten die ik in Nederland deed, maar dat was prima. Werken in het buitenland is sowieso een aanrader, omdat het je horizon verbreedt, maar het verplicht stellen als onderdeel van de beroepservaring, vindt Vijzelman niet nodig. Vreemd genoeg miste Vijzelman in de opleiding van zowel de HTS als de

Academie het omgaan met computers en de software die er voor nodig is. "Terwijl we de hele dag op computers werken. Daar kan meer aandacht naar uitgaan. Nu moet je dat helemaal zelf leren. Iedereen leert het nu via YouTube." Wel is in de opleidingen evenveel aandacht voor het maken van maquettes als voor het presenteren van je werk.

Resultaten

Analyse

2003-2017

Dit hoofdstuk bevat een analyse van de resultaten van het data-onderzoek 2015-2017. Het onderzoek geeft een beeld van de praktijk sinds 1 januari 2015, de datum waarop de beroepservaringperiode wettelijk verplicht gesteld werd voor wie zich wil inschrijven in het Architectenregister. Het onderzoek volgt op de evaluatie 2003-2014, die betrekking had op de voorafgaande jaren waarin experimentele programma's plaatsvonden op weg naar een gestructureerde beroepservaringperiode. De bronnen waarop de beide onderzoeken zijn gebaseerd zijn in principe vergelijkbaar (direct betrokkenen en openbare bronnen), echter de datasets zijn verschillend - onder meer omdat de betrokken partijen nu andere zijn dan voorheen. Stichting PAO en BEJAS bestaan niet meer, en indertijd was er nog geen Stichting Professional Experience Programme (PEP). De evaluatie 2003-2014 en het data-onderzoek 2015-2017 kennen verschillende Ausgangssituaties. Waar mogelijk zijn de resultaten van de evaluatie 2003-2014 geactualiseerd in het data-onderzoek 2015-2017, echter een vergelijking van de populaties van beide onderzoeken is niet te maken; de trajecten zijn onvergelijkbaar. De data van de beroepservaringperiode 2015-2017 en die van het buitenschools curriculum 2015-2017 via de Academies van Bouwkunst zijn niet precies met elkaar te vergelijken omdat niet alle studenten in deze periode in dit onderzoek zijn betrokken, maar alleen degenen die hun getuigschrift in 2015-2017 hebben behaald.

Beroepservaringperiode

Deelnemers

In 2015-2017 zijn 228 deelnemers gestart met de beroepservaringperiode: 23 in 2015, 78 in 2016 en 127 in 2017. 92 van hen (40%) volgde de zelfstandige route: 2 in 2015, 25 in 2016 en 65 in 2017.

136 van hen (60%) volgde het geïntegreerd programma: 21 in 2015, 53 in 2016 en 62 in 2017.

In de jaren 2015 tot en met 2017 namen 228 personen

deel aan de beroepservaringperiode. Het aantal deelnemers dat hiermee is gestart in 2017 is vijfmaal zo groot als in 2015. Het aantal deelnemers zal niet in dit tempo blijven stijgen, mogelijk is sprake van een inhaalslag. Het Bureau Architectenregister schat in dat de komende jaren jaarlijks ongeveer 110 personen zullen deelnemen.²⁵

De meeste deelnemers volgden het geïntegreerd programma (60%); de anderen kozen voor de zelfstandige route (40%). In 2016 is het geïntegreerd programma verbreed met de pilot Ruimtelijk Traineeship Rotterdam voor vier deelnemers (2%).

Opleiding

86% van de deelnemers aan zowel de zelfstandige route als het geïntegreerd programma is opgeleid aan een Nederlandse universiteit. 57% van de deelnemers aan de zelfstandige route is afkomstig van de TU Delft; voor de zelfstandige route is dat 60%. De overgrote meerderheid van alle deelnemers is opgeleid in de vakdiscipline architectuur (89%). De vakdiscipline stedenbouw blijft achter en interieurarchitectuur is nog nauwelijks vertegenwoordigd. In 2014-2016 studeerden 165 personen af aan een kunstacademie in de studierichting interieurarchitectuur. In 2015-2017 startten slechts 6 van hen met de beroepservaringperiode (4%).

Afgestudeerden interieurarchitectuur	2014	2015	2016
ArtEZ	4	6	3
Zuyd Hogeschool	1	7	3
Avans Hogeschool	1	0	0
Gerrit Rietveld Academie	8	7	12
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht	7	7	13
Hogeschool der Kunsten Den Haag	8	9	6
Hogeschool Rotterdam	37	11	15
Totaal ²⁶	66	47	52

²⁵ Informatie Architectenregister d.d. 12 oktober 2018.

²⁶ Data ontleend aan: 2010-2014, Berenschot (2017) en 2015-2016 Open Onderwijsdata DUO.

Routes

De experimentele programma's uit 2003-2014 hadden telkens een vaste doorlooptijd van twee jaar.

De startmomenten van de trajecten voor de wettelijk geregelde beroepservaringperiode (zelfstandige route en geïntegreerd programma) vanaf 2015 lopen uiteen.

Voor de zelfstandige route kan dat elk gewenst moment zijn. De doorlooptijd is minimaal twee jaar, maar deelnemers mogen maximaal zes jaar over de beroepservaringperiode doen. Voor het geïntegreerd programma, dat wordt aangeboden door Stichting PEP, start men halfjaarlijks. De doorlooptijd bedraagt steeds twee jaar.

Gevolg hiervan is dat ook de afronding op verschillende momenten is. Het traject van het geïntegreerd programma via PEP is in 2015-2017 verbreed met een tweejarige pilot en een maximaal zes jaar durend programma voor zelfstandige ondernemers, gekoppeld aan de eigen beroepspraktijk.

Alle trajecten van de beroepservaringperiode sinds de start in 2015 zijn per 2021 eenmaal volledig doorlopen. Een update van het data-onderzoek 2015-2017 kan hier voor het eerst inzicht in geven.

Architectenregister

2 personen startten in 2015 met de zelfstandige route; 1 van hen is gestopt, de ander behaalde het getuigschrift en schreef zich (nog) niet in het Architectenregister in. 21 personen startten in 2015 met het geïntegreerd programma. 2 zijn gestopt, 1 heeft het programma gepauzeerd, 18 rondde het programma af. 12 van hen schreven zich in het Architectenregister in. De overige 202 personen, die in 2016 en 2017 zijn gestart met een van beide routes, hebben het programma op 31 december 2017 nog niet afgerond. Het aantal personen dat in 2015 is gestart met de beroepservaringperiode en een getuigschrift heeft behaald voor het geïntegreerd programma is groter dan diegenen die gekozen hebben voor de zelfstandige route. Echter wie een getuigschrift heeft behaald, schrijft zich niet altijd in het Architectenregister in (40%). Hoewel dat een eigen verantwoordelijkheid van de deelnemers is, kan worden overwogen om de

uitreiking van de getuigschriften voor het geïntegreerd programma te koppelen aan inschrijving in het Architectenregister. Dan zijn de deelnemers direct bij de afsluiting van het geïntegreerd programma gerechtigd om de architectentitel te voeren.

Buitenschools curriculum

Deelnemers

In 2015-2017 ontvingen 166 afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst een getuigschrift: 52 in 2015, 55 in 2016 en 59 in 2017. Gemiddeld studeren jaarlijks 56 personen af; dit aantal is jaarlijks nagenoeg gelijk.

Opleiding en studierichting

Bijna de helft van de afgestudeerden is opgeleid aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam (47%); hierna volgen Tilburg (18%), Rotterdam (17%), Arnhem (13%) en Groningen (5%). Gegevens over Maastricht zijn niet bekend. Driekwart van de afgestudeerden aan een Academie van Bouwkunst is opgeleid in de studierichting architectuur.

Getuigschrift en Architectenregister

166 personen behaalden in 2015-2017 een getuigschrift aan een Academie van Bouwkunst. In Amsterdam neemt dit aantal jaarlijks toe (19 in 2015, 21 in 2016, 37 in 2017); in Arnhem neemt dit aantal jaarlijks af (12 in 2015, 5 in 2016, 4 in 2017).

99 van de 166 afgestudeerden schreven zich in het Architectenregister in (60%). In Amsterdam schreef 49% van de afgestudeerden aan de Academie aldaar zich in, in Arnhem was dit 81%.

40% van de 166 afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst schreef zich (nog) niet in het Architectenregister in. Ter bevordering van registratie kan ook voor hen worden overwogen om de uitreiking van de getuigschriften te koppelen aan registratie, waardoor men direct na het afstuderen gerechtigd is om de architectentitel te voeren.

Werkverbanden

Werkverbanden 2015-2017 tijdens beroepservaring

Tijdens de beroepservaringperiode 2015-2017 / zelfstandige route werkten 83 deelnemers in loondienst, 3 als zzp-er, 6 onbekend. Hun werkverband per december 2017 is niet bekend.

Alle 136 deelnemers aan beroepservaringperiode 2015-2017 / geïntegreerd programma werkten in loondienst. Dat waren er per december 2017 nog 131; 2 werkten inmiddels als zzp-er, 1 had geen werk, 2 onbekend.

Werkverbanden buitenschools curriculum in december 2017

Waar de 166 studenten aan de Academies van Bouwkunst die in 2015-2017 afstudeerden tijdens hun studie werkten is niet bekend. In december 2017 waren 146 afgestudeerden in loondienst. 18 werkten als zelfstandig ondernemer (15 als zzp-er, 3 hadden een eigen bureau opgericht); 2 onbekend.

Werkverbanden van alle kandidaten 2015-2017 in december 2017

In december 2017 werkten verreweg de meeste kandidaten uit de periode 2015-2017 in loondienst (92%). Een klein aantal werkte als zelfstandige (6%, waarvan driekwart als zzp-er, de anderen hebben een eigen bureau met medewerkers), een enkeling in een ander vakgebied (4%).

Werkverbanden 2003-2017 per december 2017

In december 2017 werkten 524 van de 626 personen (84%) uit de gehele periode 2003-2017 in loondienst. 590 van de 626 personen (94%) van degenen die sedert 2003 de beroepservaring hebben doorlopen werkte in december 2017 nog steeds als ontwerper.

Vergelijking werkverbanden 2003-2014 en 2015-2017 per december 2017

Actualisering van het werkverband van de populatie uit het onderzoek 2003-2014 wijst uit dat deze groep vaker als zelfstandige werkt dan kandidaten uit de periode 2015-2017 (19%) en men is ook vaker werkzaam in een andere sector (7%). Dat kan te maken hebben met de economische crisis die achter ons ligt of met het feit dat de groep uit 2003-2014 inmiddels een langjarige carrière heeft opgebouwd. Of de groep 2003-2014 in de crisisjaren tussentijds geen werk heeft gehad is niet bekend, maar in december 2017 is niemand van hen werkloos.

Werkverband in 2017		2015-2017				2003-2014	
	BEP Zelfstandig	BEP Geïntegreerd	Academies van Bouwkunst	totaal		totaal	
Loondienst	82	131	146	359	91,8%	165	71,1%
ZZP	3	2	15	20	5,1%	32	13,9%
Eigen bureau	0	0	3	3	0,8%	11	4,7%
Andere sector	0	0	0	0	0,0%	17	7,3%
Geen werk	1	1	0	2	0,5%	0	0,0%
Onbekend	3	2	2	7	1,8%	7	3,0%
Totaal	89	136	166	391	100,0%	232	100,0%
	22,8%	34,8%	42,4%	100,0%			

Werkgevers en vestigingsplaatsen

Werkgevers beroepservaring en vestigingsplaatsen 2015-2017

In 2015-2017 werkten de deelnemers aan de beroepservaringperiode bij 164 verschillende werkgevers, waarvan 4 gemeenten. 55% van de deelnemers werkte bij werkgevers, gevestigd in de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant. Er waren geen werkgevers in Flevoland. De meeste werkgevers waren gevestigd in Amsterdam, resp. Rotterdam en Leiden. Het aantal verschillende werkgevers is het grootste in Noord-Holland; in Zuid-Holland zijn er minder verschillende werkgevers, maar zij bieden tezamen meer beroepservaringsplekken.

Gegevens over werkgevers van de afgestudeerden aan de Academies in deze periode zijn niet beschikbaar.

Bijlage 3 bevat een overzicht en een kaart van vestigingsplaatsen werkgevers beroepservaringperiode 2015-2017.

Werkgevers en vestigingsplaatsen peildatum december 2017

In december 2017 werkten de deelnemers (allen uit 2003-2014 en uit 2015-2017 geïntegreerd programma plus buitenschools curriculum) bij 375 verschillende werkgevers. Niet bekend is waar de deelnemers 2015-2017 aan de zelfstandige route in 2017 werkten. Benthem Crouwel Architects was met 16 personen in dienst, veruit de grootste werkgever. De werkgevers waren vooral gevestigd in Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Niemand werkte in Flevoland. De meeste werkgevers waren gevestigd in Amsterdam, resp. Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Onder de werkgevers waren 16 gemeenten. 24 werkgevers waren gevestigd in het buitenland.

Bijlage 4 bevat een overzicht van vestigingsplaatsen van de werkgevers 2003-2017 in december 2017 (zie ook kaart op de achterzijde).

Werkgevers populatie 2003-2017 in december 2017	
Benthem Crouwel Architects	16
Team V Architectuur	9
Gemeente Amsterdam	9
StudioSchaeffer Architecten BNA	7
de Architecten Cie.	6
Octatube	6
Rijnboutt	5
5 andere werkgevers	4
21 andere werkgevers	3
45 andere werkgevers	2
296 andere werkgevers	1

Bijlagen

Bijlage 1 Verantwoording data

Populatie

De populatie voor het data-onderzoek 2015 tot en met 2017 betreft 394 personen. Zij zijn in deze periode gestart met de beroepservaringperiode sinds 2015 of hebben een getuigschrift behaald aan een van de Academies van Bouwkunst die in dit onderzoek zijn betrokken. Van de Academie in Maastricht (Hogeschool Zuyd) zijn geen gegevens ontvangen.

Privacy

Alle gegevens zijn verzameld voor 25 mei 2018, waarop de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van toepassing werd. In dit onderzoek, dat na deze datum is gepubliceerd, zijn geen persoonsgegevens opgenomen.

Dataverzameling

Het onderzoek van 2003-2014 is gebaseerd op de gegevens van het AlumniNetwerk PEP (deelnemers aan Het Experiment 1, 2 en 3, De Beroepservaring SLA en De Beroepservaring SLAI). In het data-onderzoek 2015-2017 zijn dezelfde gegevens gebruikt.

Data met betrekking tot deelnemers aan de beroepservaringperiode en afgestudeerden aan de Academies voor de periode 2015-2017 zijn verkregen van:

- Bureau Architectenregister
- Stichting PEP
- Academie van Bouwkunst Amsterdam (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten AHK)
- Academie van Bouwkunst Arnhem (ArtEZ Hogeschool voor de kunsten)
- Academie van Bouwkunst Groningen (Hanze Hogeschool)
- Academie van Bouwkunst en Stedenbouw Tilburg (Fontys Hogescholen)
- Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Voorts is, via openbare digitale bronnen, voor deelnemers aan de BEP 2015-2017 onderzoek gedaan naar: opleidingen, vakdisciplines (architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur, interieurarchitectuur), werkverband, werkgevers en vestigingsplaatsen van de werkgevers.

Bijlage 2 Correcties en actualisering 2003-2014

In 2014 is de Evaluatie van Het experiment en De Beroepservaring 2003-2014, Geslaagde start-up voor jonge ontwerpers, uitgevoerd in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf. De onderzoeksresultaten uit deze periode zijn waar mogelijk geactualiseerd. Deze actualisering heeft betrekking op het werkverband en verandering van bureaus, waar de toenmalige deelnemers werkten.

Bij deze actualisering zijn ook enkele correcties op de evaluatie meegenomen. De correcties betreffen telfouten in de statistiek en de rubricering van Hbo-opleidingen onder Academies van Bouwkunst, die echter geen Academies van Bouwkunst zijn. In het onderhavige onderzoek zijn de gecorrigeerde gegevens gebruikt.

Getallen en percentages

In de evaluatie 2003-2014 is niet consequent met absolute getallen en percentages gewerkt. In het data-onderzoek 2015-2017 is consequent met absolute getallen en percentages gewerkt.

Correctie totale populatie

Totale populatie is 1 kleiner en 3 Hbo-opleidingen zijn onterecht als Academie van Bouwkunst meegeteld.

Populatie	2003-2014	
TU Delft	134	57,8%
TU Eindhoven	50	21,6%
Buitenland	16	6,9%
Wageningen Universiteit	17	7,3%
Academies van Bouwkunst	6	2,6%
Overig	9	3,9%
Totaal	232	100,0%

Correctie opleiding

Totale populatie is 1 kleiner en 2 deelnemers volgden de studierichting architectuur (niet interieurarchitectuur).

Opleiding	2003-2014	
Architectuur	167	72,0%
Stedenbouw	17	7,3%
Landschap	21	9,1%
Interieur	27	11,6%
Totaal	232	100,0%

Correctie en actualisatie werkverband

Totale populatie is 2 kleiner. In de Evaluatie is een rubriek 'vastgoed' opgenomen onder Werkverband. Omdat 'vastgoed' in het onderhavige onderzoek wordt opgevat als een andere sector (dan de ontwerpsector) zijn deze categorieën in dit onderzoek samengevoegd. Actualisering: nagegaan is, waar de deelnemers 2003-2014 in 2017 werkzaam zijn.

Werkverband	maart 2014		2017	
Loondienst	150	64,7%	165	71,1%
ZZP	57	24,6%	32	13,8%
Eigen bureau	14	6,0%	11	4,7%
Andere sector	12	5,2%	17	7,3%
Geen werk	1	0,4%	0	0,0%
Onbekend	0	0,0%	7	3,0%
Correctie	-2	-0,9%		
Totaal	232	100,0%	232	100,0%

Correctie en actualisatie verandering van bureau

Totale populatie is 1 kleiner.

Actualisering: nagegaan is, of de deelnemers 2003-2014 in 2017 al dan niet elders werken.

Verandering van bureau	maart 2014		2017	
Niet gewijzigd	124	53,4%	78	33,6%
Gewijzigd	109	47,0%	149	64,2%
Onbekend			5	2,2%
Correctie	-1	-0,4%		
Totaal	232	100,0%	232	100,0%

Actualisering werkgevers

Onderstaand is weergegeven bij welke werkgevers de populatie 2003-2014 in 2017 werkt.

Werkgevers populatie 2003-2014 in 2017	
Bentham Crouwel Architects	7
Octatube	6
Rijnboutt	5
StudioSchaeffer Architecten BNA	3
de Architekten Cie.	3
Bakers Architecten	3
23 andere werkgevers	2
152 andere werkgevers	1

Bijlage 3 Vestigingsplaatsen werkgevers beroepservaringperiode 2015-2017²⁷

Aantal vestigingsplaatsen	Werkgevers	Zelfstandige route	Geïntegreerd programma	Totaal aantal werkplekken
Noord-Holland (51)		25	53	78
Amsterdam (42)	AAA- AGS Architects Amsterdam		1	1
	Arcadis		1	1
	Atelier ten Kate	1		1
	Bentham Crouwel Architects		7	7
	Caro van Dijk Architectuur	1		1
	Common Affairs		1	1
	Concrete Architectural Associates	1		1
	Cruz y Ortiz		1	1
	de Architekten Cie.		3	3
	De Bijenkorf		2	2
	DELVA Landscape architects		1	1
	Dok Architecten		3	3
	Gemeente Amsterdam	1		1
	HaskoningDHV Nederland B.V.		1	1
	Heren 5 architecten	2		2
	Hofman Dujardin Architecten		1	1
	Inbo architecten	2		2
	JHK Architecten		3	3
	Jo Coenen Architects & Urbanists		1	1
	JochemsenThani Architecten		1	1
	Kodde Architecten	1		1
	MORE Architecture	1		1
	MVSA Architects	1	1	2
	MWA Hart Nibbrig	1		1
	OMA	1		1
	Paul de Ruiter Architects	1		1
	PSfm Werkt	1		1
	Reimarkt KAW	1		1
	Rijnboutt		1	1
	Ruland Architecten		1	1
	space&matter	1		1
	Studio Prototype	1		1
	Team V Architectuur		7	7
	Thom Schreuder Design		1	1
	Unknown Architects	1		1
	Urhahn		1	1
	Uytenhaak		3	3
	VenhoevenCS architecture+urbanism	2		2

²⁷ Vestigingsplaatsen van werkgevers van afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst 2015-2017 zijn niet bekend, wel per december 2017 (zie bijlage 4).

Plaats	Werkgevers	Zelfstandig	Geïntegreerd	Totaal
	Vereniging Hendrick de Keyser	1		1
	VLUGP - buro voor stedenbouw en landschapsarchitectuur	1		1
	WE architecten	1		1
	Zwarts en Jansma Architecten	1		1
	ZZDP Architecten		2	2
Hilversum (3)	Centrum Projecten		1	1
	Engel Architecten		1	1
	Karres en Brands		1	1
Bussum (2)	architectenbureau Fritz		1	1
	DENC		1	1
Haarlem (2)	Gemeente Haarlem		1	1
	Heiko Hulsker Architecten		1	1
Bergen	Min2 bouw-kunst		1	1
Den Helder	Gemeente Den Helder		1	1
Zuid-Holland (49)		36	46	82
Rotterdam (23)	&prast&hooft	1		1
	Atelier van Berlo	1		1
	Bokkers van der Veen Architecten & Planners	1		1
	BureauVanEig	1		1
	De Jong Gortemaker Algra architecten en ingenieurs		3	3
	De Zwarte Hond	1		1
	Ector Hoogstad Architecten		1	1
	Groosman		1	1
	KAAN Architecten B.V.	3	1	4
	Kantoor Kollhoff	1		1
	Korteknie Stuhlmacher Architecten	3		3
	Maccleanor Lavington: MLA+	2		2
	Molenaar&Co architecten		1	1
	MVRDV	4		4
	OMA	4		4
	Pilot Traineeship		4	4
	Plein06		1	1
	Powerhouse Company		1	1
	SchilderScholte Architecten		1	1
	studio Hartzema	1		1
	TBO Architecten		2	2
	WEST 8 urban design and landscape architecture		1	1
	WiAr		1	1
Den Haag (15)	architecten van Mourik	1		1
	Atelier PRO Architekten		2	2
	Atelier Rijksbouwmeester		1	1
	B+M Den Haag		1	1
	Benthem Crouwel NACO		2	2
	Benthem en Crouwel Architects		1	1
	Braaksma & Roos		2	2
	Bureau Kroner architecten		1	1

Plaats	Werkgevers	Zelfstandig	Geïntegreerd	Totaal
	DGJ Architects & Landscapes		1	1
	Geurst & Schulze architecten	1	1	2
	Kampman Architecten		1	1
	KOW		1	1
	Rijksvastgoedbedrijf		2	2
	StudioSchaeffer Architecten BNA		8	8
	Urban solutions	1		1
	Zeinstra Veerbeek Architecten		1	1
Delft (5)	architectenbureau cepezed	1		1
	DP6 Architectuurstudio		1	1
	Fokkema & Partners Architecten	2		2
	Mecanoo	2		2
	TU Delft	1		1
Leiden (2)	GAAGA - studio for architecture		1	1
	OASA Architecten		1	1
Monster	WubbenChan architecten	1		1
Noordwijk	Gemeente Noordwijk	1		1
Roelofarendsveen	vrp architecten	1		1
Sliedrecht	van Es architecten	1		1
Noord-Brabant (18)		6	15	21
Eindhoven (2)	BouwhulpGroep	1		1
	M+R Interior Architecture	1		1
's-Hertogenbosch (2)	Architectengilde		1	1
	De Twee Snoeken		1	1
Bladel	geWOON Architecten		2	2
Cromvoirt	Van der Pelt Architecten		1	1
Eersel	Keeris Architecten bna		1	1
Esch	Bierman Henket architecten		1	1
Goirle	Bedaux de Brouwer Architecten		3	3
Helmond	Van de Ven Architekten	1		1
Heusden	Moons Ingenieurs		1	1
Mierlo	ArchitectDirect		1	1
Oirschot	LSWA architecten		1	1
Roosendaal	Stan Aarts architecten adviseurs	1		1
Schijndel	Van der Schoot Architecten bv BNA		1	1
Terheijden	BB Architecten		1	1
Tilburg	DR+ Architecten	1		1
Zevenbergen	Quadrant Architecten	1		1
Utrecht (8)		4	7	11
Utrecht (8)	Architectenbureau Wevers & Van Luipen		1	1
	Bakers Architecten BV		1	1
	bkpunt architectuur	1		1
	Cita architecten	1		1
	op ten noort blijdenstein architecten en adviseurs	1		1
	Posad spatial strategies		1	1
	Tentech		1	1
	VIS architecten		1	1

Plaats	Werkgevers	Zelfstandig	Geïntegreerd	Totaal
Amersfoort (3)	agNOVA architecten		1	1
	Arcadis		1	1
	TenBrasWestinga	1		1
Limburg (7)		2	6	8
Heerlen (3)	Architectenzaak / Peutz Architecten		1	1
	Dreessen Willemse Architecten		1	1
	IBA Parkstad		2	2
Maastricht (2)	Architecten aan de Maas	1		1
	Croonenburo5		1	1
Baarlo	Verheijen-Smeets Architecten		1	1
Venlo	2.0 Architecten	1		1
Gelderland (6)		3	3	6
Apeldoorn	Courage architecten	1		1
Arnhem (2)	opZoom	1		1
	Wiegerinck Architectuur en Stedenbouw		1	1
Duiven	Palazzo bv		1	1
Ederveen	Van Middendorp Bouwkundig teken- en adviesbureau	1		1
Lochem	Maas Architecten		1	1
Overijssel (4)		6	1	7
Zwolle (2)	BDG Architecten Zwolle	3		3
	FAME Architecten		1	1
Enschede	LKSVD Architecten	1		1
Nijverdal	01Architecten	2		2
Groningen (2)		1	2	3
Groningen (2)	Kraaijvanger Architects	1	1	2
	Team 4 Architecten		1	1
Zeeland (2)		1	1	2
Kapelle	laban bv		1	1
Sas van Gent	VG ARCHITECTEN	1		1
Drenthe (1)			1	1
Meppel	STUDIO DUBOVCI		1	1
Friesland (1)			1	1
Heerenveen	BA32 Stedenbouw, Architectuur, Management en Advies		1	1
Onbekend (6)		6		6
Buitenland (2)		2		2
Hoogstraten, België	NOORD architecten	1		1
Mumbai, India	Studio Mumbai Architects	1		1

Bijlage 4 Vestigingsplaatsen werkgevers 2003-2017 in december 2017

Aantal vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle programma's	2015-2017 Geïntegreerd programma	2015-2017 Buitenschools curriculum	Totaal aantal werkplekken
Noord-Holland (99)		62	49	57	168
Amsterdam (79)	abcnova			1	1
	Academie van Bouwkunst Amsterdam	1			1
	ACAMPO architecten			1	1
	AGS Architects International		1		1
	AHH			1	1
	Allard Architecture BV			1	1
	Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions (AMS Institute)	1			1
	AnnA, architect	1			1
	Arcadis	1	1		2
	Architectuur Studio Stuyts	1			1
	archivolt architecten bv	1			1
	Arons en Gelauff architecten			2	2
	atelier PUUUR architectuur & stedenbouw			1	1
	b+bl Stedebouw en Landschapsarchitectuur			2	2
	Balance - Advies, Projecten, Interim	1			1
	Bentham Crouwel Architects	7	8	1	16
	BFAS architectuur stedenbouw	1			1
	BOOM landscape			1	1
	Bureau ZWIRT	1			1
	BurtonHamfelt Urban Architecture			1	1
	Common Affairs		1		1
	Concrete Architectural Associates			1	1
	CROSS Architecture			1	1
	Cruz y Ortiz Arquitectos		1		1
	cUBE architecten	2			2
	de Architecten Cie.	3	3		6
	De Bijenkorf		1		1
	Dedato Europe			1	1
	DELVA Landscape Architects / Urbanism			1	1
	Dok Architecten		3		3
	DOOR architecten	2			2
	DUS Architecten			1	1
	FABRICations.	1		1	2
	Femke Hägen BV	1			1
	Gemeente Amsterdam	2		7	9
	GROUP A architects	1			1
	heren5 architecten	1			1
	Hieke Bakker & Marleen van Driel	1			1
	Hollandse Nieuwe			1	1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
	IAA Architecten	2			2
	Ingenieursbureau ZuidasDok	1			1
	Jo Coenen & Co Architects		1		1
	JochensenThani AR		1		1
	KOW		1		1
	KRFT	2			2
	LEVS architecten	1		1	2
	LM Wind Power			1	1
	Mannen in de ruimte	1			1
	Moke Architecten	1		2	3
	MUST Stedebouw			2	2
	MVSA Architects	2	1		3
	Nanna Janby			1	1
	Office Winhov	1		1	2
	OZ architect		1	1	2
	Paul de Ruiter Architects			1	1
	REDScape Landscape and Urbanism			1	1
	RenderSupply	1			1
	Rijnboutt	5			5
	Royal HaskoningDHV		1	1	2
	rudy uytengaak + partners architecten		3		3
	Ruland Architecten		1		1
	Schoots architecten			1	1
	SJO-architecten	1			1
	Space Encounters			1	1
	Studio Fäustle			1	1
	Studio LA			2	2
	Studio Nuy van Noort		1		1
	studio remco siebring			1	1
	Sweder Spanjer Architect			1	1
	TANK architecture & interior design	1			1
	Team V Architectuur	2	6	1	9
	Thijs Asselbergs architectuurcentrale		1		1
	Urhahn stedenbouw&strategie	1	1		2
	Van Bergen Architectura			1	1
	Van Dongen-Koschuch Architects and Planners		1		1
	VenhoevenCS architecture + urbanism			1	1
	Visualisatiekoning	1			1
	Workshop architecten			1	1
	ZZDP Architecten	1	2		3
Hilversum (4)	Centrum Projecten		1		1
	Engel Architecten		1		1
	Karres+Brands	1	2		3
	SUM+ architecten	1			1
Alkmaar (2)	Gemeente Alkmaar			1	1
	PRO6 VASTGOED ontwikkeling & architectuur			1	1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
Bergen (2)	Min 2 bouw-kunst		1		1
	Natrufied Architecture en Asymmetree	1			1
Haarlem (2)	Gemeente Haarlem		1		1
	WBArchitecten (Woltjer Berkhout Architecten)			1	1
Den Helder	Gemeente Den Helder		1		1
Diemen	Hofman Dujardin Architects		1	2	3
Huizen	Oomen ontwerpt	1			1
Loosdrecht	Architectenburo De Vries & Theunissen	1			1
Medemblik	Studio GJS			2	2
Oosthuizen	Rietvink architects			1	1
Purmerend	Maandag®			1	1
Ursem	Gouverneur Architectuur	1			1
Weesp	Niek Rozen			1	1
Wijdenes	Swiep Interieurarchitectuur	2			2
Zuid-Holland (91)		70	44	23	137
Rotterdam (36)	01-10 Architecten	1			1
	Arconiko architecten	1			1
	ASWA Architecten	1			1
	Beeldenfabriek illustratie & animatie		1		1
	Brink Groep	1			1
	Broekbakema	2			2
	bureau Volhoudbaar	1			1
	de Jong Gortemaker Algra architecten en ingenieurs	1	2		3
	Dominic Tegelbeckers Urban Design and Architecture/ Green Hat Holland	1			1
	Dutch Health Architects		1		1
	Ector Hoogstad Architecten	1	1		2
	FRaa-i b.v.	1			1
	Gemeente Rotterdam	2			2
	Groosman	1	1		2
	JADE architecten	1			1
	KAAN Architecten		1		1
	KCAP Architects&Planners	2		1	3
	LOLA landscape architects		1	1	2
	MANA landschapsarchitectuur		1		1
	MAS architectuur			1	1
	Mevrouw De Architect	1			1
	MVRDV	1		2	3
	OMA	1			1
	Oogh	1			1
	ORANGE ARCHITECTS NL			1	1
	Plein06	2	2		4
	Powerhouse Company		1	1	2
	Rho adviseurs voor leefruimte		1		1
	SchilderScholte architecten	1			1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
	Smoes Ontwerpen // Smoes Vastgoed	1			1
	Studio KA architectuur	1			1
	TBO architecten		2		2
	Temporary Works Design		1		1
	Urban Synergy			1	1
	WEST 8 urban design & landscape architecture		1	1	2
	ZUS [Zones Urbaines Sensibles]			1	1
Den Haag (28)	Airbiz	1			1
	Architecten van Mourik			1	1
	atelier PRO architecten	2	2		4
	Atelier Rijksbouwmeester	1	2		3
	B+M Den Haag		1		1
	Bentham Crouwel NACO - Netherlands Airport Consultants		1		1
	Bosch Slabbers landscape architects	2			2
	Braaksma & Roos Architectenbureau	1	2		3
	BRUUSK ontwerp	1			1
	Bureau Kroner		1		1
	DGJ Architecture / DGJ Landscapes		1		1
	Gemeente Den Haag	1		2	3
	Geurst & Schulze architecten	2	1		3
	Haeghe Groep	1			1
	iP2Entertainment		1		1
	Kampman Architecten		1		1
	Kollhoff Architekten			1	1
	LIAG architecten en bouwadviseurs	1			1
	Morfis Architecture and Urbanism			1	1
	Posad Spatial Strategies	1	1		2
	Rijkswaterstaat		2		2
	Rijkswaterstaat	1			1
	Schippers Architecten BNA			1	1
	Staedion	1			1
	StudioSchaeffer Architecten BNA	3	4		7
	Tconcept development by design	1			1
	Vis Architecten		1		1
	Zeinstra Veerbeek Architecten		1		1
Delft (10)	cepezed	2			2
	DP6 Architectuurstudio		1		1
	MAAKMAAR architectuur & visualisatie	1			1
	Nieuwe Architecten	2			2
	Octatube	6			6
	Raar			1	1
	RIB Architecture	1			1
	Studio D11	1			1
	TU Delft	1			1
	ZEEUWSE architecten	1			1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
Leiden (6)	Gaaga		1		1
	MW ARCHITECTUUR	1			1
	Oasa architecten		1		1
	Popma en Ter Steege			1	1
	RAAK Architecten	2			2
	Swieten Partners Architecten BV	1			1
Den Hoorn	Restauro architecten	1			1
Dordrecht	EGM architecten	1			1
Groot-Amers	Architektenburo Bikker BV			1	1
Katwijk	Gemeente Katwijk			1	1
Leidschendam	Mulderblauw architecten			1	1
Nieuw-Beijerland	Wietske Wolf Landschapsarchitectuur	1			1
Noordeloos	Ingenieurs- & architectuurbureau Lakerveld BV	1			1
Poeldijk	BASIS Architecten BV, S1design bv			1	1
Rijswijk	Studio LL	1			1
Voorburg	RPHS+ ArchitectuurStedenbouw		2		2
Voorschoten	IDEAL PROJECTS Ideal Projects			1	1
Noord-Brabant (51)		22	15	24	61
's-Hertogenbosch (8)	ArchitectenGilde		1		1
	De Twee Snoeken		1	1	2
	Kek bv		1		1
	MTD Landschapsarchitecten			1	1
	Studio EMW			1	1
	Tarra architectuur & stedenbouw	1			1
	VLA Fotografie / schoolfotograaf	1			1
	Werkplaats De Gruyter			1	1
Eindhoven (6)	ARCHES architecten BNA			1	1
	Beerd Gieteling Architect	1			1
	Gemeente Eindhoven	1			1
	Houben & Van Mierlo Architecten	1			1
	VAN AKEN Concepts, Architecture & Engineering bv			1	1
	Van den Pauwert Architecten BNA	2			2
Tilburg (6)	Architectenbureau JMW			1	1
	Architectuurstudio Hendriks			1	1
	Buro013 ARCHITECTEN			1	1
	Fontys Hogescholen			1	1
	KG Architecture	1			1
	Iuijtenlsmeulderslarchitecten	1			1
Breda (3)	Atelier2 architecten	1			1
	Avans Hogeschool	1			1
	BAUDOIN VAN ALPHEN BERGERS architecten en interieurarchitecten			1	1
Veghel (3)	BZ Architectuur en Bouw			1	1
	Leenders Architecten	1			1
	Quist Wintermans Architecten	1			1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
Oisterwijk (2)	Drijvers Oisterwijk			1	1
	Quadrant4			1	1
Roosendaal (2)	Bureau van Liempd			1	1
	Gemeente Roosendaal			1	1
Alphen	Bas Backx architect	1			1
Bergeijk	Architectenbureau van der Zanden			1	1
Bergen op Zoom	Grassodenridder Architecten	1			1
Berlicum	Hilberink Bosch Architecten	1		1	2
Best	NBArchitecten			1	1
Bladel	geWOON architecten		2		2
Cromvoirt	Van Pelt architecten bv		1		1
Eersel	Keeris Architecten		1		1
Esch	BiermanHenket Architecten	2	1	1	4
Goirle	Bedaux de Brouwer Architecten		2	1	3
Helmond	LX Architecten		1		1
Heusden	Gemeente Heusden		1		1
Moergestel	Wolfs Architecten	1			1
Oirschot	LSWA architecten		1		1
Raamsdonk	Bureau Phi Architecten & Ingenieurs			1	1
Schijndel	Van der Schoot Architecten bv BNA		1		1
Uden	RAFFAAN architecten	1			1
Terheijden	BB architecten		1	1	2
Valkenswaard	Gemeente Valkenswaard	1			1
Veldhoven	VormMeester	1			1
Vught	Bureau LUBBERS			1	1
Utrecht (37)		24	9	18	51
Utrecht (23)	AM			1	1
	Diakonessenhuis	1			1
	EDM tuin en landschap			1	1
	Except Integrated Sustainability			1	1
	Feddes/Olthof Landschapsarchitecten	2		1	3
	Gemeente Utrecht	1		1	2
	H+N+S landschapsarchitecten	2		2	4
	Habion			1	1
	HKU	1			1
	Hogeschool Utrecht	1			1
	jaspersmits buro voor architectuur			1	1
	Jenniskens-architect	1			1
	JHK Architecten	1	3		4
	Jillis Kinkel architect	1			1
	Kist Hustinx Architectuur en Ontwerp	1			1
	Kraal architecten	1			1
	Maas Architecten		1	1	2
	Movares	1			1
	OKRA landschapsarchitecten			2	2

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
	op ten noort blijdenstein architecten en adviseurs	1			1
	Sustay verantwoord wonen	1			1
	Tentech		1		1
	Zecc architecten			1	1
Amersfoort (5)	agNOVA architecten		3		3
	ARCADIS	1		1	2
	IMOSS bureau voor stedenbouw			1	1
	Royal HaskoningDHV			1	1
	Wellantcollege Amersfoort	1			1
Vianen (3)	Bureau Helsdingen	1			1
	Van Hattum en Blankevoort	1			1
	Verlaan en Bouwstra architecten	1			1
Eemnes	Sinot Yacht Design			1	1
Langbroek	Only Bim		1		1
Mijdrecht	Gemeente De Ronde Venen	1			1
Nieuwegein	Gemeente Nieuwegein	1			1
Vinkeveen	STUDIO110 architectuur			1	1
Veenendaal	Innax gebouw & omgeving	1			1
Gelderland (25)		12	2	15	29
Arnhem (5)	Buro SBH			1	1
	Buro SRO			1	1
	GAJ Architecten	1			1
	Poelmans Reesink	1			1
	Wiegerinck architectuur stedenbouw	1	1		2
Ede (4)	Bouwbedrijf Van Grootheest			1	1
	JF Architectuur			1	1
	Lavelli interieurontwerp	1			1
	Mies Architectuur			1	1
Apeldoorn (2)	COURAGE architecten			1	1
	Ution Engineering Consultancy			1	1
Duiven (2)	Factor Architecten			1	1
	Palazzo Groep		1		1
Harderwijk (2)	Gemeente Harderwijk	1			1
	Van Tol Buro voor Architectuur			1	1
Nijmegen (2)	Atelier Herbestemming			1	1
	ORGA architect	1		2	3
Beneden-Leeuwen	frank marcus architecten			1	1
Beuningen	Pieter Oosterhout Buro voor Architectuur BNA			1	1
Ermelo	Veluws Ontwerpburo			1	1
Kerkdriel	Fhreja - Ontwerpbureau Groene Leefomgeving	1			1
Lunteren	Architectenbureau DBL Lunteren BV	1			1
Oosterbeek	Strategie architecten	1			1
Veessen	Buro Hoflaan	1			1
Velp	ABT bv	2			2

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
Limburg (11)		6	6		12
Heerlen (4)	Architectenzaak		1		1
	buro IBA Parkstad	1			1
	Dreessen Willemse Architecten		1		1
	IBA Parkstad		2		2
Maastricht (2)	Croonenburo5		1		1
	ROOT concepts	1			1
Geleen	Wauben Architects	1			1
Geulle	Lab32 architecten	1			1
Roermond	kern architecten	1			1
Tegelen	Aib GmbH en Verheijen Smeets Architecten		1		1
Venlo	ZjaksDesign	1			1
Friesland (10)		6	3	3	12
Heerenveen (4)	BA32 Stedenbouw, Architectuur, Management en Advies		1		1
	Hans Architectuur		1		1
	Inbo		1		1
	Noard-architectuur	1			1
Leeuwarden (3)	Bakers Architecten	3			3
	ROC Friese Poort			1	1
	Bauke Tuinstra GDA bv 'de Eendracht'	1			1
Burdaard	TWA architecten			1	1
Gytsjerk	Dorenbos Architekten			1	1
Jelsum	Johan Sijtsma Architectenteam B.V. BNA	1			1
Overijssel (10)		6	1	3	10
Zwolle (5)	19 het atelier architecten	1			1
	BDG architecten ingenieurs Zwolle	1			1
	FAME Groep		1		1
	Frans Rubertus Architect			1	1
	Provincie Overijssel	1			1
Almelo	pr8 architecten	1			1
Deventer	I'M Architecten			1	1
IJsselmuiden	Octa Adviseurs B.V.			1	1
Nieuwleusen	K3H Architecten	1			1
Zutphen	studio inka	1			1
Groningen (8)		2	2	8	12
Groningen (7)	AAS Groningen			1	1
	DE UNIE ARCHITECTEN	1		1	2
	De Zwarte Hond			1	1
	Gemeente Groningen	1			1
	KLEIN architecten			1	1
	ONIX NL			3	3
	Team 4 Architectuur		2		2
Niekerk	Architectuurstudio SKA			1	1
Drenthe (3)		1		2	3
Assen (3)	Architectenbureau Harry Wolters			1	1

Vestigingsplaatsen	Werkgevers	2003 - 2014 Alle	2015-2017 Geïntegreerd	2015-2017 Buitenschools	Totaal aantal werkplekken
	FOSP Architecten			1	1
	Woningcorporatie Actium	1			1
Zeeland (3)			2	1	3
Kapelle	Bouwkundig Bureau Laban B.V.		1		1
Middelburg	Rothuizen Architecten Stedenbouwkundigen		1		1
Sas van Gent	VG architecten			1	1
Flevoland (0)					
Onbekend			2	2	4
Buitenland (25)		14	1	9	25
Verenigd Koninkrijk	5				
Londen (5)	Berman Guedes Stretton Architects	1			1
	RCKa Architects			1	1
	RDA Architects			1	1
	Sergison Bates architects	1			1
	Stephen Taylor Architects			1	1
Duitsland	5				
Düsseldorf	slapa oberholz pszczulny architekten		1		1
Freiburg im Breisgau	AG Freiraum	1			1
Hamburg	BN Architekten	1			1
München	Rheform	1			1
Rheinbrohl	HUBER car park systems international GmbH	1			1
België	4				
Brussel	VK Architects & Engineers	1			1
Hechtel-Eksel	Jessi Decsi Architecten			1	1
Sint-Niklaas	Archiburo Van Royen			1	1
Turnhout	DK Bouwonderneming	1			1
Verenigde Staten	3				
Berkeley	University of California, Berkeley, Haas School of Business	1			1
New York	SPARC			1	1
San Diego	FoundationforForm	1			1
Spanje	2				
Barcelona	ddB arquitectura Barcelona	1			1
Marbella	UDesign Marbella			1	1
Australië	1				
Melbourne	KerstinThompson architects	1			1
Denemarken	1				
Aarhus	C.F. Møller Architects			1	1
Kenia	1				
Nairobi	UN-Habitat (United Nations Human Settlements Programme)	1			1
Letland	1				
Riga	MARK arhitekti			1	1
Zweden	1				
Umea	Katja Hogenboom Studio	1			1
Litouwen	1				
Vilnius	DO architects			1	1

Colofon

Het data-onderzoek **Jonge ontwerpers en beroepservaring 2015-2017** is door Architectuur Lokaal uitgevoerd in opdracht van Atelier Rijksbouwmeester, Guus Enning.

Data verzameling: Margot de Jager

Data verwerking: Bram Talman

Data analyse: Cilly Jansen

Interviews: Vincent Kompier

Vormgeving: Woltera Niemeijer, CO3

Fotografie: Maarten van Schaik

Oplage: 400 exemplaren

14 november 2018

ISBN 978-94-91429-07-1

Rijksvastgoedbedrijf
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

ARCHITECTUUR
LOKAAL

DENEMARKEN (1)

Vestigingsplaatsen werkgevers buitenschools curriculum in december 2017

• LETLAND (1)
• LITOUWEN (1)

• VERENIGD KONINKRIJK (3)

• VERENIGDE STATEN (1)

• SPANJE (1)

- LETLAND (1)
- LITOUWEN (1)

